

Sociální vztahy v třídním kolektivu

Adéla Grycová

Bakalářská práce
2022

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení:	Adéla Grycová
Osobní číslo:	H190660
Studijní program:	B0111A190011 Sociální pedagogika
Forma studia:	Prezenční
Téma práce:	Sociální vztahy v třídním kolektivu

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti sociální komunikace, klimatu třídy a školního prostředí.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvantitativního výzkumu formou sociometrického dotazníku.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

- ČAPEK, Robert, 2010. Třídní klima a školní klima. Vyd. 1. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2742-4.
HAYESOVÁ, Nicky, 2013. Základy sociální psychologie. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0534-0.
CHRÁSKA, Miroslav, 2007. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1369-4.
JANOŠOVÁ, Pavlína, Lenka KOLLEROVÁ, Kateřina ZÁBRODSKÁ, Jiří KRESSA a Mária DĚDOVÁ, 2016. Psychologie školní šikany. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2992-3.
ŽENATOVÁ, Zdenka, 2018. Vztahy a nástrahy ve školní třídě. Praha: RAABE. ISBN 978-80-7496-391-9.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Karla Hrbáčková, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **19. ledna 2022**
Termín odevzdání bakalářské práce: **29. dubna 2022**

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

Ve Zlíně dne 19. ledna 2022

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo - bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval(a) samostatně a použitou literaturu jsem citoval(a). V případě publikace výsledků budu uveden(a) jako spoluautor.

Ve Zlíně 28.4.2022

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před

konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, o pisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije -li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k vyšší výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zaměřuje na sociální vztahy v třídním kolektivu. Jde především o zjištění, jaká je kvalita třídního kolektivu, která ovlivňuje žáky v třídním prostředí a jaké probíhají vztahy mezi žáky. Jak žák sám sebe hodnotí v třídním kolektivu, jaké jsou jeho pocity v třídním kolektivu a zároveň nám ukáže na možné vyskytující se problémy v třídním kolektivu. Zároveň pojednává o faktorech ovlivňujících klimatu v třídním kolektivu. Vztahy již na základní škole nás mohou ovlivňovat (pozitivně či negativně) po celý život, proto je nezbytné je prověřovat.

Klíčová slova: sociální skupina, sociální vztahy, sociální role, klima třídy, sociometrie

ABSTRACT

The bachelor thesis focuses on social relations in the class team. It is a question of finding out what is the quality of the class team, which primarily provides pupils in the class environment and what are the relationships between pupils. How the student evaluates himself in the class team, what are his feelings in the class team and at the same time shows us that there are problems in the class team. At the same time, it discusses the factors influencing the climate in the class group. Relationships in primary school can affect us (positively or negatively) throughout life, so it is necessary to check them.

Keywords: social group, social relations, social role, class climate, sociometry

Na tomto místě bych ráda poděkovala mému vedoucímu bakalářské práce Mgr. Karle Hrbáčkové, Ph.D. za odborné konzultace, vstřícnost a cenné rady. Dále bych chtěla poděkovat všem respondentům, bez kterých by práce nemohla vzniknout.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 SOCIÁLNÍ SKUPINA	12
1.1 VÝZNAM SOCIÁLNÍCH SKUPIN	13
1.1.1 Vývoj skupiny	13
1.2 TŘÍDĚNÍ MALÝCH SKUPIN	14
1.3 SKUPINOVÉ POTŘEBY	15
1.3.1 Potřeby jednotlivce ve skupině	15
1.4 SKUPINOVÉ NORMY	16
1.5 SOCIÁLNÍ A SKUPINOVÉ ROLE.....	16
1.6 SOCIÁLNÍ SKUPINA A ŠIKANA	18
2 TŘÍDNÍ KLIMA A ŠKOLNÍ KLIMA	19
2.1.1 Specifika školní třídy	20
2.1.2 Třída jako malá sociální skupina.....	21
2.2 KLIMA TŘÍDY A UČITEL	21
2.3 KLIMA TŘÍDY A ŽÁK	23
2.4 KLIMA TŘÍDY A RODIČE.....	23
2.5 KOMUNIKACE.....	24
2.5.1 Odborná komunikace	24
2.5.2 Sociální komunikace	25
2.6 VZTAHY MEZI ŽÁKY VE TŘÍDĚ	25
2.7 PROSTŘEDÍ TŘÍDY	26
II PRAKTICKÁ ČÁST.....	27
3 DESIGN VÝZKUMU.....	28
3.1 VÝZKUMNÉ CÍLE	28
3.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	28
3.3 POJETÍ VÝZKUMU	29
3.4 VÝZKUMNÝ NÁSTROJ	29
3.5 VÝZKUMNÝ SOUBOR	30
3.6 METODA ANALÝZA DAT	30
3.7 ANALÝZA DAT.....	32
4 INTERPRETACE DAT.....	43
ZÁVĚR	46
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	47

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	48
SEZNAM GRAFŮ	49
SEZNAM TABULEK.....	50

ÚVOD

Moje bakalářská práce se zabývá sociálními vztahy v třídním kolektivu. Je velmi důležité prověřovat vztahy mezi žáky ve třídě, jelikož jsou součástí našeho každodenního života. Díky vztahům se zařazujeme do sociálních skupin a vytváříme si nové sociální role, které jsou taktéž součástí našeho každodenního života, a právě proto se budeme zabývat právě tímto tématem.

Vztahy, které nás mohou ovlivňovat po celý život se tvoří již na základní škole. Zařazujeme se do různých sociálních skupin a přijímáme různé sociální role. Důležité je, že tyto skupiny a role nás mohou do budoucího života ovlivňovat pozitivně (najdeme si přátele na celý život, získáme nové informace, rozšíříme si schopnosti a dovednosti, přijmeme novou sociální roli). Ovšem je tu i riziko, že nás nové skupiny a role mohou do budoucího života ovlivnit negativně (možnost šikany, neprobíhající seberealizace, nerozšiřování schopností a dovedností, špatný vůdce -> strach vyjádřit názor). Jelikož je tedy i možnost negativního ovlivňování do budoucího života, je potřeba kontrolovat probíhající vztahy v třídním kolektivu. Může nastat situace, že žák bude mít trauma, které se s ním může vést právě celý život. Je tedy potřeba, aby k negativním zkušenostem nedocházelo. V mé bakalářské práci jsou otázky na sebevnímání se v třídním kolektivu. A zároveň otázky, které kladou důraz na pocit bezpečí, důvěry, přátelství atd. Díky těmto otázkám zjistíme, zda vztahy ve třídě jsou spíše přátelské či nepřátelské.

V mé bakalářské práci budeme tedy zkoumat žáky na základní škole (4. a 5. třída), konkrétně jejich sociální vztahy, ale také sebevnímání, pocity probíhající ve třídě atd. To zjistíme díky kvantitativnímu výzkumu, který je realizován formou dotazníku B-3 (R. Braun) a dotazníku Naše třída (J. Lašek). Dotazníky mají přesně stanovené a srozumitelné otázky, které nám pomůžou ke zjištění, jaké probíhají vztahy mezi žáky ve třídě.

Ve své bakalářské práci se nejprve zaměřuji na samotné sociální skupiny a jejich vznik, poté na malé sociální skupiny (jako je např. třída), význam sociálních skupin a sociální/skupinové role. V druhé části se zaměřuji na třídní klima, a především na faktory ovlivňující klima v třídním kolektivu. Taktéž nezbytnou součástí je zaměření se na vztahy mezi žáky ve třídě.

Problematikou nynějšího tématu se v roce 2010 zabýval především Robert Čapek, a to ve své knize „Třídní klima a školní klima“.

Cílem mé bakalářské práce je zjistit, jaké jsou vztahy mezi žáky v jednotlivých třídách, jaká je kvalita třídního kolektivu, sebevnímání žáka, pocity žáka ve třídě a třenicí.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 SOCIÁLNÍ SKUPINA

Lidé tvoří sociální skupiny, pro nichž je charakteristické, že se je spojuje víc než společný výskyt. Skupinu charakterizují identity členů, vzájemná závislost, jejich vlastnosti, vztahy a struktura. Vztahy mezi členy se obvykle ve skupině vytváří velmi rychle. Skupinovou strukturou se označuje vnitřní uspořádání. Každá skupina se liší, jelikož ji tvoří jiní lidé. Tím máme na mysli věk, vlastnosti, pohlaví, počet jedinců a jejich úroveň rozumových schopností. To ovlivňuje utváření a dění skupiny. Tato problematika se v sociální psychologii nazývá jako kompozice (složení skupiny). (Slaměník, Sollárová, Výrost, 2019, s.238).

V každé třídě, v každém zaměstnání a kdekoliv, kde se nacházíme, se vyskytují sociální skupiny. Je to důležitá součást našeho života, jelikož si v ní tvoříme různá přátelská pouta, která jsou silnější nebo slabší, můžeme tedy nastat k pomluvám či hádkám, ale naopak i ke spolupráci. Sociální skupinu tedy tvoří jedinci, kteří jsou propojeni vzájemnou interakcí a většinou mají společný cíl, společné zájmy, společné potřeby, stejné normy, pravidla, tradice (Helus, 2015, s.73).

Tvoření sociální skupiny je třídě je výhodná v tom, že jedinci mají stejný věk a dochází tak i ke stejnému mentálnímu uvažování. Člověk, který je součástí sociální skupiny se cítí méně osamoceny, což je velmi důležité. Každý jedinec potřebuje být součástí, potřebuje k životu další lidi a nesnese nedobrovolnou samotu. Každá osoba má přirozenou tendenci se sdružovat. Lidé se ve skupině navzájem ovlivňují prostředkem sociální interakce. Pokud mluvíme o sociální skupině ve třídě, jedná se o větší skupinu, která má 16-35 členů. (Novotná, 2010, s. 186).

Velmi důležitý je i styl řízení. Ten podle Heluse (2015, s. 34) řadíme na:

- a) Autoritářský, který je založený a příkazech a zákazech
- b) Participační, kde všichni členové skupiny rozhodují o důležitých věcech a probíhá mezi nimi rovnost.

Taktéž můžeme rozlišovat řízení podle toho, jak je prosazováno, tedy na silné (pevně stanovená pravidla) a slabé (dochází k porušování pravidel). (Helus, 2015, s. 34)

1.1 Význam sociálních skupin

Sociální skupina se vytváří sdružením lidí, kteří navazují vztahy. Socializace probíhá již v předškolním věku, adolescenci, dospělosti a dále. Jedná se o proces, který trvá celý život. Řadit se do nějaké sociální skupiny můžeme tedy již v mateřské škole, na základní a střední škole, vysoké škole, následně v zaměstnání nebo ve volném čase, se kterým nakládáme podle svého uvážení a na základě svých zájmů. Socializace tedy může probíhat při vykonávání zájmové činnosti. Pokud se tedy člověk sdružuje do skupiny při vykonávání zájmové činnosti nebo při studiu školy, jedná se o skupinu situační. Ta vzniká a zaniká spolu s určitou sociální situací (Novotná, 2010, s. 172). Naopak proti tomu je skupina trvalá, u které jsme si již uváděli, že se sem řadí rodina. Dimenze charakteristiky skupin uvádí Hemphill (1949) následující: autonomie, kontrola, flexibilita, homogenita, intimita, závislost, participace, permeabilita, polarizace, potence, stabilita, stratifikace, velikost (počet členů ve skupině). (Nakonečný, 2009, s.387-388) Pro život jedince je důležité, aby patřil do sociální skupiny. Jedním z faktorů je, že ve skupině se jedinci posiluje sociální identita a uspokojuje tak jeho důležité sociální potřeby. Těmi jsou například sounáležitost, být akceptován, získat uznání a seberealizovat se. Sociální skupina ovlivňuje individuální výkonost. (Řezáč, 1998, s. 159)

Socializace je komplexním celoživotním procesem, kterým si člověk osvojuje kulturu a formuje se jako sociální a individuální bytost. Jedná se o začleňování jedince do systému společenských vztahů postupné vytváření vazeb s jinými lidmi (Matoušek, 2008, s. 193). Socializaci můžeme dělit na primární (rodina), sekundární (školní třída) a terciální (dospívání/dospělost).

Proces socializace je důležitá pro každého jedince. Nejenže se navazuje přátelská, ale zároveň naslouchá ostatním názorům a může tak rozšířit své vědomosti, schopnosti a dovednosti. Na věci se může podívat z různých pohledů a využít je v praxi. Jelikož socializace probíhá již narozením (tedy primární socializace), která probíhá prostřednictvím rodiny, dostáváme hned od začátku mnoho lásky, cítíme se v bezpečí a dostává nám to jistotu/odvahu k následné sekundární socializaci (ve školní třídě). (Helus, 2015, s. 327)

1.1.1 Vývoj skupiny

Vývoj skupiny se dříve dělil do čtyř fází, avšak později je Tuckman (1977) rozdělil do pěti fází. Jedná se o **formování** (lidé se ve skupině seznamují s úlohou, charakterizuje ji závislost a orientace), **bouření** (členové skupiny se snaží o uspokojování jejich osobních potřeb a

dochází tak ve skupině ke konfliktu), **normování** (snaží se překonat konflikty, proto je charakterizuje soudržnost a nastavují si společné hodnoty, normy, pravidla atd.), **optimální výkon** (členové se snaží o dosažení společných cílů a charakterizuje je rolové chování členů skupiny), **ukončení** (fáze rozchodu). (Slaměník, Sollárová, Výrost, 2019, s. 242).

1.2 Třídění malých skupin

Malá sociální skupina je tvořena lidmi, kteří jsou navzájem v přímé interakci a komunikaci. Mají skupinovou strukturu (role a pozice), podobné cíle a hodnoty a respektují normy skupinového života. (Řezáč, 1998, s.160)

Každá skupina má svá pravidla, normy, ideje apod. Na základě těchto potřeb se vytváří sociální skupiny, ve kterých se následně vytváří pouta, a to jak přátelské, tak partnerské. Vzájemnou interakcí si tak vytváří společné názory a cíle.

Skupiny se třídí hned několika různými způsoby. Jedním z nich je dělení na formální a neformální:

- a) Neformální nebo také uměle vytvářené skupiny můžeme označit takové, do které jsme přiřazeni neformálně, jedná se zejména o rodinu.
- b) Formální nebo tako přirozené skupiny označujeme takové, ke které se přiřazujeme formálně. Je seskupena na základě formálních znaků, jako je blízkost bydliště nebo stejný věk ve školní třídě.

Dalším způsobem, jak můžeme dělit skupiny je na základě členské a referenční skupiny (pozitivní, negativní):

- a) Členská skupina je taková skupina, ke které daný jedinec fakticky přísluší.
- b) Referenční skupina pozitivní je taková skupina, ke které jedinec přísluší a zároveň se k ní rád hlásí. Nebo naopak je to skupina, do které by velmi rád patřil.
- c) Referenční skupina negativní je taková skupina, ke které jedinec přísluší, ale nerad se k ní hlásí a nejráději by do ní nepatřil (Nakonečný, 2009, s. 384-385)

Skupiny můžeme dělit na primární a sekundární:

Primární: skupina, kde dochází k přímé interakci mezi členy a zároveň kooperací mezi členy skupiny. Má to velký přínos na socializaci jedince. Řadíme sem rodinu, sousedství a

dětské herní skupiny. Jedná se o malou skupinu, která přináší uspokojení, je propojena vzájemnou důvěrou, jednoduchou komunikací a má relativně dlouhodobé trvání. Jsou především založeny na osobním vztahu a vzájemné motivace.

Sekundární: skupina, která je založená na méně osobním vztahu, a to především skrz to, že jsou zde formálnější vztahy. Řadíme sem etnické skupiny, asociace a společenské třídy, vrstvy. Jedná se tedy spíše o neosobní vztahy, avšak společně se snaží o dosažení společného cíle. (Slaměník, Sollárová, Výrost, 2019, s. 241.)

1.3 Skupinové potřeby

Každý jedinec má potřeby, ke kterým přiřkládá důležitost (jedná se zejména o věci, které člověk nemá a snaží se jich dosáhnout – nazýváme to jako stav nedostatku věci) a potřebuje tuto potřebu uspokojit. **Saturací** označujeme stav, kdy dochází k uspokojování potřeb. Naopak proti tomu máme termín **deprivace**, který značí právě neuspokojování potřeb a snažíme se tomu vyhnout. Naopak za potřeby pocíťované označujeme **subjektivní potřeby**. Ty můžeme rozdělit do dvou pomyslných skupin. První se řadí do “sami za sebe”, což jsou potřeby dané naší socializací a osobnostní. A druhé “těch druhých”, potřeby, které přebíráme ze svého sociálního prostředí. Dále můžeme dělit na *osobnostní* (potřeba/věc, které chceme dosáhnout bez vlivu našeho okolí), *komparativní* (potřeba/věc, které chceme dosáhnout právě vlivem svého okolí, jelikož se chceme vyrovnat jedinci neboli svému vzoru, se kterým se srovnáváme), a poslední *normativní* (chceme danou věc, jelikož ji mají i ostatní, je považována za normální a my se nechceme lišit). Potřeby, které jsou na pocitech jedince nezávislé, nazýváme jako **objektivní potřeby**. Potřeby fyziologické nazýváme jako **potřeby nedostatkové**, kdy se nám jedná o potřeby jídla, spánku, sexu apod. Pokud jsou tyto potřeby saturovány, přichází pocit bezpečí. V momentě, kdy jsou všechny nedostatkové potřeby saturovány, jedinec si začne uvědomovat **potřeby růstové**. Jedná se o potřeby estetické, znalostí, seberealizace a potřeba transcendence. (Novotná, 2010, s. 16-27)

1.3.1 Potřeby jednotlivce ve skupině

Teorii potřeb popsal americký humanistický psycholog Abraham Maslow. Základní potřeby jsou většinou společné všem lidem. Člověk uspokojuje nejprve primární fyziologické potřeby, pak nastupují potřeby další.

Na prvním místě jsou fyziologické potřeby, následuje potřeba bezpečí a jistoty, potřeba lásky, přijetí a sounáležitosti, potřeba uznání, potřeba sebeúcty a potřeba seberealizace. (Ženatová, 2018, s. 24).

To, co nás vede k dosažení určitého cíle je **sociální motivace**, která nás vede k uspokojování potřeb (stav nedostatku). Motiv je důvod chování, který vyjadřuje obsah uspokojení (to nás vede k redukci motivačního stavu). Vnější podmínkou je motivování, vyvolá motivaci tím, že se aktivuje motiv. Motivace je také očekávání určitého uspokojení. (Nakonečný, 2009, s. 177-178).

1.4 Skupinové normy

Jisté důsledky vyplývají ze statusového systému a systému rolí týkajícího se chování každého jedince, tedy člena skupiny. Vytvářejí se pravidla, která určují žádoucí chování členů skupiny (sociální normy skupiny). Skupinové normy tedy pravidla se musí dodržovat, proto se spojují se sankcemi, aby se zabezpečilo dodržování norem (chování členů v souladu se skupinovými cíli). Jedná se o sankce pozitivní (odměny) a negativní (trest). Mohou mít formální i neformální charakter. Normy se dělí na orientované dovnitř – jedná se o chování mezi členy skupiny, kdy respektují skupinové hodnoty a rituály. Druhá norma je orientovaná navenek – prezentují skupinu. (Slaměník, Sollárová, Výrost, 2019, s. 240).

1.5 Sociální a skupinové role

Každý jedinec během svého života přijímá hned několik sociálních rolí. Socializujeme se celý život, proto přijímáme různé role v mateřské škole, na základní škole apod, jak již bylo zmiňováno. Role se nám tedy mění na základě věku a struktury skupiny, ale ovlivňují to i další faktory. Sociální roli si jedinec vytváří sám na základě jeho osobnosti, výjimečnosti, autonomie, respektu atd. Pokud má jedinec zároveň několik rolí, vede ho to ke stresu a vyčerpání, jelikož nezvládá všechny plnit právě tak, jak je od něho očekáváno.

V každé sociální skupině získáváme sociální roli pro plnění “úloh”, které nám předurčují, jak se chovat k druhým lidem. Hrajeme tak svoji roli. Za celý život se nám připíše několik rolí, které můžeme dělit na dlouhodobé (dcera, rodič) a krátkodobé (student). V každé roli je důležitá součást způsobu chování. Přijetí sociální role probíhá ve dvou a více lidech, “hrajeme” svoji roli pro někoho. (Hayes, N., 2003, s.10)

Role není jen úloha, kterou by měl jedinec splnit, avšak vyjadřuje to, jaký je vztah mezi lidmi v určité situaci. Role se navzájem doplňují, a to skrz komplementární povahu, kdy svou vztažností nabývají smysl: učitel-žák, rodič-dítě. (Řezáč, 1998, s.25)

Přijetím sociální role se k nám automaticky vztahují závazky, které musíme dodržovat. Pokud dojde k nedodržení, může nastat k vyloučení ze sociální skupiny, do které patříme. Se sociální rolí úzce souvisí i sociální pozice, kdy jde o postavení jedince ve skupině. Jedinec může mít roli vůdce, což určuje jeho sociální status a prestiž. Vůdce musí být člověk, který citlivý, vnímavý, respektuje přání skupiny, respektuje autonomii, dokáže koordinovat, zajímají ho zájmy členů skupiny. (Řezáč, 1998, s.172). Dobrého vůdce označujeme hlavně tehdy, když vidíme jeho snahu zajímat se o ostatní členy skupiny. Měl by dobře znát své členy, tedy jejich osobnost, cíle, zájmy a sdílet s nimi názory. Ve skupině sice má jistou nadřazenost, avšak i tak musí brát ostatní jako sobě rovné.

Později identifikoval Collins a Raven (1969) šest forem společenské moci, které mají i vůdcové: moc odměňovat, donucovací moc, referenční moc, expertní moc, legitimní a informační moc. (Hayes, 2003, s.64)

Pozice ve skupině je jedinci určována na základě chování a vyjadřování, ovšem i na základě hierarchie, u které se obvykle uvádí, že jedinci je poskytnuta sociální role podle:

- Mírou jeho sociální přitažlivosti
- Mírou prestiže
- Seberealizace
- Snaha dosáhnouti společných cílů (Řezáč, 1998, s.161)

Také J. K. Hemphill (1949) uvádí tyto znaky vůdce:

- Integruje, zastupuje a organizuje skupinu
- Dominuje ve skupině
- Plánuje akce ve skupině a následně je zahajuje
- Může souhlasit, ale také nesouhlasit s ostatními členy skupiny
- Poskytuje informace
- Ovlivňuje práci a výsledky ve skupině (Nakonečný, 2009, s. 410)

Skupinové role zauímají různé členové skupiny, které vyplývají spíše z obecných potřeb skupiny. Role bývají rozlišovány na základě zkušeností s terapeutickými skupinami. Podle Svobody (1985) je dělíme následovně:

- a) Alfa – vůdce skupiny, který je respektován a oceňován ostatními členy skupiny
- b) Beta – tzv. expert, který stojí za vůdcem skupiny a prezentuje (popř. rozvíjí) varianty navržené vůdcem
- c) Gama – členové skupiny, kteří se přizpůsobí vůdci
- d) Omega – člen, který stojí na okraji skupiny, jelikož bývá neoblíbený
- e) P - “obětní beránek” - představitel nepřátelské skupiny (Řezáč, 1998, s.165)

1.6 Sociální skupina a šikana

Každá sociální skupina má své členy, kteří mají své role a pozice, dohromady mají pravidla, která musejí dodržovat a taktéž kritéria, na základě kterých může být přijat nový člen. Taktéž se v každé skupině mohou dávat tresty a odměny. Součástí těchto procesů může být šikana. Autoři uvádějí, že *„šikana tedy slouží jako nástroj, kterým děti udržují hranice své skupiny, tedy utvářejí společné „my“ oproti „těm ostatním“, kteří požadavky na členství nesplňují“*. (Janošová, Kollerová, Zábrodská, Kressa, Dědová, s. 162, 2016). Důležité je, aby žáci uspokojovali své sociální potřeby, a to pozitivním způsobem. Je tedy nutné vytvořit správné klima. Důležitým poznatkem je, že šikana vůči nějakému žákovi probíhá ve více lidech, kdy se vzájemně v agresi a nenávisti podporují. Následně své činy omlouvají tím, že agrese byla nutná. Šikana může probíhat i tehdy, když se jim nějaký žák prostě jen nelíbí, nemusí tedy ani vykonávat žádné činy, které by ostatní namíchli. Šikanované děti se často snaží změnit, aby nadále nebyli šikanováni. Snaží se tedy změnit vzhled či chování, ovšem akce tato změna nezajímá. Pokud šikana provozují členové nějaké sociální skupiny vůči žákovi, který v ní není, potvrzují si tak vzájemnou moc, podporu a soudržnost. I kdyby někdo ze členů skupiny s šikanou nesouhlasil, neřekne to. A to zejména z důvodu takového, že se bojí exkluze, tedy vyloučení ze skupiny. (Janošová, Kollerová, Zábrodská, Kressa, Dědová, s. 162-163, 2016).

2 TŘÍDNÍ KLIMA A ŠKOLNÍ KLIMA

Klima školy – každá škola má své specifické klima, které je ovlivňováno na základě počtu studentů, složení učitelského kolektivu, prostředí (ve kterém se škola nachází) a zaměření školy. Celkově je tento pojem nadřazený ostatním pojmům. Co se týče komplexnějšího vymezení, jedná se o vzájemné vztahy, sociální klima, kultura škola a s tím spojeny hodnoty a normy. V užším vymezení se jedná o cíle a hodnoty školy, sociální klima typické pro třídu, pravidla ve třídě atd. (Petlák, 2006, s. 15-16). Petlák (2006, s. 16) také uvádí, že: „*Sociální klima je angažování učitelů na práci, vztahy mezi učiteli a žáky, spolurozhodování, vztahy žák – žák, vzájemné spolužití atd.*“

„Třídní klima je souhrn subjektivních hodnocení a sebehodnocení vnímání, prožitků, emocí a vzájemného působení všech účastníků, které v nich jako ve spolutvůrcích a konzumentech vyvolávají edukační i jiné činnosti v daném prostředí.“ (Čapek, 2010, s. 14).

Klima třídy se určuje na základě vztahu učitele a žáka. Někteří odborníci tvrdí, že klima třídy nastavují pouze žáci a jejich vzájemné vztahy. Ovšem je potřeba brát v potaz, že i učitel má velkou roli na dění ve třídě. Klima třídy se může měřit a zkoumat i podle jen samotného jednoho žáka, který vypovídá, zda je v třídním kolektivu spokojený či probíhá vzájemná spolupráce mezi žáky, respekt, důvěra a podobně. Každý učitel by se měl uvědomovat, že klima třídy ovlivňují různé faktory, na které je třeba si dávat pozor. Jedním z nejdůležitějších aspektů jsou vyučovací metody a edukační aktivity. Zároveň je velmi důležité, aby probíhala komunikace ve třídě a žáci se cítili příjemně v prostředí třídy. Dále můžeme jmenovat participaci žáků a hodnocení ve třídě. Třídní klima můžeme označovat i jako klima výuky. (Čapek, 2010, s. 15-16). Klima třídy a vyučovací klima od sebe nelze oddělit, jelikož se navzájem ovlivňují. (Petlák, 2006, s. 29).

Naproti tomu atmosféra je krátkodobý, situačně podmíněný jev, který se může měnit i během jedné vyučovací hodiny. (Ženatová, 2018, s. 18).

Mezi faktory, které ovlivňují klima třídy je učební prostředí, kdy se jedná o vybavení ve třídě, osvětlení atd. Druhý faktor je atmosféra třídy. Ta se označuje jako krátkodobá situace, jelikož se může změnit i během vyučovací hodiny. (Petlák, 2006, s. 27). Gavora uvádí: „*Klima třídy vyjadřuje, do jaké míry je žák ve třídě spokojený, zda si žáci vzájemně dostatečně rozumí, jaký je stupeň soutěživosti a konkurence mezi nimi a jaká je soudržnost třídy*“ (Gavora, 1999, s. 137). Může nastat situace, kdy jeden učitel bude třídu vnímat jako problémovou a druhý naopak za třídu ideální. Z toho vyplývá, že učitel, který označuje za

třidu ideální si k žákům vytvořil vztah a uplatňuje takové vyučovací metody, které vyhovují jim vzájemně vyhovují, tedy učitelovi i žákovi. (Petlák, 2006, s.28).

Pozitivní klima se vytváří tehdy, když jsou žáci spokojeni s vyučováním a jejím průběhem, dostávají objektivní hodnocení, dochází i k neformálnímu přístupu učitele k žákovi, inovativní vyučování a dává se pozornost nejen na vyučování, ale věnuje se i výchovným úlohám. Z organizačního hlediska by měl mít žák pocit, že škola mu nabízí místo rozvoje, kde se naučí něco nového, rozšiřuje to jeho schopnosti, dovednosti a zkušenosti, celkově chození do školy bere jako obohacení k jeho rozvoji. Jako součást klimatu berou žáci i různé soutěže, výměnné pobyty, exkurze, výlety atd. Důležitý faktor, který ovlivňuje klima ve třídě je i počet žáků. Pokud je ve třídě vyšší počet žáků, učitel nemá možnost mluvit se všemi stejně a nepoznává tak jejich osobnost. (Petlák, 2006, s. 30-32). Na klima třídy působí i jasné cíle, požadavky, standarty, četnost, spoluúčast, podpora, bezpečí a prostředí. Klima třídy se tedy nedá nijak přikázat, vytváří se přirozeně a působí ji řada činitelů, jako je práce učitelů, komunikace s rodiči a v neposlední řadě i vedení školy. (Petlák, 2006, s. 35-36). Mezi další činitele, které ovlivňují klima z hlediska učitele jsou: hledají se nové pedagogicko-didaktické přístupy k žákům, demokratické vedení školy, úcta vedení školy k pracovníkům školy, vzájemná úcta, vzájemný respekt, možnost seberealizace a motivační prostředí. (Petlák, 2006, s. 67).

Klima školy mohou zkoumat nadřazené školské orgány, vedení školy i rodiče. Zkoumání může probíhat kvantitativně (dotazníky, posuzovací škály) a kvalitativně (rozhovor, pozorování). Vhodná je kombinace obou přístupů. (Petlák, 2006, s. 75). Je velmi důležité zkoumat klima třídy, jelikož se může posuzovat kvalita školy, zvýšit úroveň vyučování, optimalizovat a metody a formy řízení ve škole. (Petlák, 2006, s. 86).

2.1.1 Specifika školní třídy

Do specifík školních tříd můžeme zařadit pět aspektů.

První je **institucionální, formální vznik**. Žák si nevybírám, do jakého kolektivu či třídy bude zařazen, postupně se vyvíjí neformální vztahy. **Vývojová hlediska** – každá malá skupina prochází vývojovými stádii, který je ovlivňován vzájemnými vztahy a interakcí žáků. **Sekundární charakter** – přičemž primární sociální skupinou je rodina. **Socializační funkce** – přímý a dlouhodobý socializační činitel, který uspokojuje sociální potřeby jednotlivce. Může to být i místem konfliktů. A poslední je **pravidelná a frekventovaná přítomnost dospělého, tedy pedagoga, ve skupině**. (Ženatová, 2018, s. 17).

2.1.2 Třída jako malá sociální skupina

Každá třídní skupina nese charakteristiky, které jsou prezentovány určitým počtem jedinců, které dle Brauna jsou: společně vykonávají činnosti vedoucí k určitým cílům, jsou v dlouhodobé a pravidelné interakci, mají mezi sebou určité vztahy (realizované prostřednictvím komunikace), zaujímají určité pozice a role, řídí se skupinovými normami. Tyto faktory tvoří skupinovou dynamiku. Je velmi důležité, aby probíhala koheze skupiny, tedy vzájemný respekt, porozumění, akceptování a podpora. Pokud ve skupině probíhá konflikt, neznamená to, že by nebyla soudržná. Naopak konflikty jsou řešeny konstruktivně, nikoliv destruktivně. Pro podporu třídní koheze je důležité, aby se žáci dobře poznali, uměli spolupracovat, komunikovat (nebát se dát najevo své pocity), uměli řešit konflikty v klidu, dokázali ocenit druhého, neodsuzovat se a vnímali třídu jako celek neboli jako „my“. (Ženatová, 2018, s. 18-20).

2.2 Klima třídy a učitel

Jak už je zmiňováno, důležitou roli na vytváření klimatu ve třídě má učitel, významnou roli třídní učitel. Svým jednáním ke svým žákům, jednáním s rodiči, a i se samotnými dalšími učiteli vytváří ve třídě atmosféru. Má řadu závažných výchovných úkolů. Samotní žáci přikládají třídnímu učiteli poměrně vysoký význam, ale stejně tak rodiči, kteří dbají na upřímnost, otevřenost, empatii a spolupráci. Velmi důležité je, aby učitel byl přátelský, vnímavý, staral se o své žáky ve třídě, pomáhal jim s nedostatky, a především ke každému přistupoval s respektem. Důležité je si uvědomit, že každý žák má své individuální potřeby a nedostatky, je tedy potřeba se s tímto faktem ztotožnit a na základě toho s ním i zacházet. Stejně tak žáci musí brát v potaz, že učitel nemusí mít na všechny nimi kladené otázky odpověď a stejně tak se s tímto faktem ztotožnit. Každý učitel musí mít určitý respekt, aby mu žáci naslouchali, ovšem do výuky by měl přinést i humor, aby se společně zasmáli a atmosféra byla uvolněná. Samozřejmě je velmi důležitá komunikace. Pokud se ve třídě vyskytnul nějaký problém, je potřeba si udělat tzv. třídnickou hodinu a společně vše prodiskutovat. Následně by mělo docházet ke zpětné vazbě, tedy zjištění, zda vše bylo vyřešeno a může se nadále pokračovat ve výuce bez jakýchkoliv problémů. Pokud tedy přijmou navzájem tyto fakty a informace, můžeme konstatovat, že se vytváří dobré podmínky na vytváření pozitivního klimatu ve třídě. (Čapek, 2010, s. 18-19).

Učitel si často řadí žáky do určitých skupin. První z nich je „**Haló efekt**“ – žák, u kterého se vytvoří domněnka, že je zlý a nese se to s ním po dobu studia. Učitelé už nezkoumají, zda

je skutečně zlý, jednoduše už ho tak stále vnímají. Další je „**Efekt svatého Matouše**“ – šikovní žáci jsou neustále chváleni, motivováni, nadřazováni. Naopak slabší žáci jsou kritizováni, nepovzbuzováni a nepochváleni. Poslední řadíme na „**Status dobrý žák**“ a „**Status zlý žák**“ – pokud dobrý žák udělá něco zlého nebo něco špatně, přichází otázka, jak je zrovna od něho možné, že se zmýlil. Naopak u „zlého žáka“ jen konstatujeme, že se to od něho očekávalo a nějaká jeho chyba nás nepřekvapí. Tyto statusy můžou být žákovi přiděleny až několik let. (Petlák, 2006, s. 29-30).

Učitel by měl dodržovat několik faktorů, které přispívají k dobré atmosféře ve třídě. Jako první můžeme uvést ten, že by měl mít přátelský hlas. Zbytečně nezvyšovat hlas, naopak mít ho milý, jelikož předpoklad je takový, že žáci přijmou to, o čem učitel mluví. Neměl by dávat jen příkazy a nařízení. Pokud mají žáci splnit nějaký úkol, měl by je o to požádat, čímž projevuje přístup k nim jako k partnerům. Učitel musí vymezit hranice chování žáků, tedy aby věděli, co můžou a co naopak ne. Nemělo by docházet k vysoké míře tolerance. Při překročení hranic musí učitel reagovat. Měl by dbát na to, aby s jeho požadavky souhlasila celá třída. Nespokojit se tedy s tím, že s nimi souhlasí většina. Pokud splní jeho požadavky, měla by následovat pochvala, ocenit jejich činnost. (Petlák, 2006, s. 48-49).

Zvolení vhodné metody je velmi důležité pro realizaci výuky. Mělo by se jednat o takové metody a aktivity, které budou žáka bavit a zároveň budou přínosem. Pokud se to pedagogovi povede, dá se považovat za dobrého a má tak lepší podmínky pro vytváření pozitivního klimatu ve třídě. Jedny z vhodných aktivit, jak vytvořit vyučování zajímavější, může být práce ve skupinách, práce ve dvojicích, rozhovor se třídou, přednáška a podobně. Typická hodina v českých třídách se skládá z učení, opakování a zkoušení. Je věnováno hodně času teorii, nikoliv praxi. Žáci si tak neuchovávají informace na dlouhou dobu, jedná se spíše o krátkodobou záležitost. Učitelé by měli ve výuce umět motivovat, aktivizovat a vysvětlit jim, k čemu jim daná látka bude do budoucna sloužit. Metody, které mají zásadní význam pro tvoření dobrého klimatu ve třídě uvádíme: aktivita, pozitivní přístup, svoboda, individualizace, kooperace, zaměřenost a decentralizace.

U aktivity máme namysli takové činnosti, kde žáci budou aktivizováni tvořivými, herními nebo simulačními činnostmi. Pozitivní přístup je pochvala a odměna při vykonání dobré práce, přátelská komunikace ve třídě a podpora od učitele. Svoboda, kdy se žák nemusí bát svobodně se vyjádřit, respektuje názory jiných a zároveň je důležitá nezávislost. Individualizace, jeden ze základních pedagogických principů zdůrazňuje jedinečné charakteristiky osobnosti žáka. Kooperace je respektování ostatních názorů, dovednost

prezentace a argumentace vlastního názoru, vcítění se do druhých, dávat a přijímat pomoc. Zaměřenost na život, praxi a realitu. A v poslední řadě decentralizace, která má za úkol, aby nejen učitel, ale i vedení školy naslouchalo žákovi, poskytuje mu možnost vyjádření atd. (Čapek, 2010, s. 37-38).

2.3 Klima třídy a žák

Žáci ve třídě a jejich vzájemné vztahy mezi sebou mají největší význam na vytváření třídního klima. Je nutné brát v potaz, že jejich postoje k ostatním žákům a učitelům se liší na základě věku. **V předškolním věku** ještě žáci nejsou schopni setrvat ve stálé skupině. Nejsou schopni vnímat své žáky jako osobnost, jelikož zde naopak doznívá dětský egocentrismus. Rozvíjí své schopnosti a dovednosti, reagují velmi výrazně na různé podněty (pláč, křik, hlasitý smích apod.). **V mladším školním věku** už začíná mít klíčovou roli učitel. Žáci v první a druhé třídě ho berou jako dospělého člověka, který je jim nadřazený a musí ho poslouchat. Začínají se setkávat základní prvky skupinové struktury a osvojují si nová pravidla a normy. Skupiny nemají dlouhé trvání, většinou se jedná o krátkodobou záležitost. Změna přichází ve **středním školním věku**, kdy přichází do puberty. Třída se už tvoří do menších skupin, zachovávají si svá pravidla a mají potřebu, aby probíhalo rovnocenné partnerství mezi vrstevníky. Dochází k nerespektování dospělých, a to jak rodičů, tak u učitelů. Začínají si vytvářet své vlastní názory a postoje, které nejsou v souladu s názory dospělých. Nerespektují věci, které dříve respektovali, a naopak jdou klidně „do boje“. Dochází pak k odporu, někdy až k agresi a zvyšuje se tak citlivost žáků, kdy hledají tzv. „školní spravedlnost“. Žáci začínají být nezávislí, vznikají neformální skupiny a probíhá individualizace růstu osobnosti. Někteří už začínají zastávat pozice dospělých, kdy se ztotožňují s jejich normami a pravidly, ostatní zůstávají na úrovni dětské naivity. Vrstevník začíná být vnímán jako partner. Ve **starším školním věku** roste potřeba autonomie, nezávislosti a sebeprosazení. Rozvíjí se logické a kritické myšlení. Třída začíná spolupracovat jako kolektiv, jsou schopni společného postupu, a to i vůči učiteli. Začínají vnímat jeho nedostatky, a to nejen odborné, ale i lidské. (Čapek, 2010, s. 21-22).

2.4 Klima třídy a rodiče

Rodiče do klimatu třídy velmi zasahují, ale i tak se nedají brát za přímého tvůrce. Petlák uvádí, že rodiče především chtějí a očekávají, aby učitelé pomáhali žákům, docházelo k rovnému zacházení, individuální a zodpovědný přístup k jejich dítěti. Jedna z dalších věcí

je, aby učitelé a rodiči komunikovali a v neposlední řadě je, aby jejich dítě bylo podporované ve vzdělávání. (Petlák, 2006, s. 68).

Každý rodič může ovlivňovat klima třídy i negativním způsobem. Jedná se například o situace, kdy má rodič přehnané ambice a chce své dítě mít dokonalé, formuje si tedy dítě k dokonalejšímu obrazu svému. Nebo doma špatně mluví o učiteli nebo o samotné škole či třídě, vede tak své dítě k negativitě a špatnému nahlížení. Můžeme sem zařadit i rodinné problémy, kdy dochází k horšímu prospěchu dítěte. Existují rady, které nám napomáhají ke tvoření dobrých vztahů mezi rodiči a učitelem, jedná se zejména o profesionalitu, vhodnou komunikaci s rodičem, optimismus a pozitivní rozvoj, vstřícnost. (Čapek, 2010, s. 25-28).

2.5 Komunikace

Velmi důležitý faktor pro vytváření pozitivního klimatu ve třídě je komunikace. Ta je důležitá jak mezi žáky, tak mezi učitelem a žákem, a dokonce i mezi učitelem a rodiči. Učitel je hlavní aktér, který musí mít komunikační schopnosti, jelikož právě on je ten, který vzdělává, vychovává a řídí komunikaci. Jeho komunikaci můžeme dělit na odbornou (ta má za cíl vzdělávat) a sociální (působí motivačně, pozitivně atd.) (Čapek, 2010, s. 50)

Je velmi důležité, aby komunikace probíhala. Pokud jsou nějaké neshody či problémy, měla by nad nimi proběhnout diskuse, aby se vše vyřešilo a neprobíhalo tak negativní klima ve třídě. Pokud ovšem žádná taková diskuse neproběhne, je velmi pravděpodobné, že negativní klima bude probíhat. Můžeme konstatovat, že diskuse nad daným problémem není vždy označována jako příjemná záležitost. Faktem je, že i tohle je součást našeho života, které patří mezi naše povinnosti.

2.5.1 Odborná komunikace

Tato komunikace vzniká z 90 % tehdy, kdy je žák vyzván učitelem, pouze zbývajících 10 % si žák sám vezme slovo. Z toho necelých 6 % je pouhý dotaz na předchozí učitelovu otázku. Každých 70 vteřin učitel pokládá na vyučovací hodině otázku. Žáci, kteří nemají vlastní názor či zkušenost jsou ideálními posluchači. Nejlepší označovaný stav podle učitelů je takový, když je ve třídě úplné ticho a žáci mezi sebou nijak nekomunikují. To může mít negativní dopad, jelikož tak mezi sebou nerozvíjí své schopnosti a dovednosti. Co se týče

vyučovacího obsahu, není důležité při komunikaci jen jak, ale hlavně co. (Čapek, 2010, s. 51-52)

2.5.2 Sociální komunikace

Sociální komunikace profiluje vztahy, učí je sociálnímu schování, nejedná se tedy o pouhý přenos odborného obsahu. Komunikace je zejména sociálním procesem. Sociální komunikace je často považována za důležitější než komunikace odborná. Při předávání odborných poznatků si se žáky nevytváříme přátelskou komunikaci. Tu si vytvoříme právě tak, když se budeme o žáky zajímat, ptát se jaký zažili víkend, co je nového atd. Při nastavení takové komunikace dochází k vytváření pozitivního klimatu ve třídě, kdy se žáci nebojí přiznat své chyby, otevřeně mluvit o problémech, nebojí se na cokoliv zeptat, avšak zároveň je to korektní a slušné. Komunikaci je důležité podporovat různými aktivitami jako jsou například: při skupinové práci nebudou prezentovat stále ti stejní žáci a dá se prostor i pro ostatní, všechny do hodiny zapojit, nechávat slovo dětem a vytvářet atmosféru důvěry. Žáci se často bojí vyjadřovat před ostatními, protože se stydí nebo jim není příjemné mluvit před ostatními, aby se popřípadě „neztrapnily“. Tyto obavy jsou velké v období puberty, kdy jim záleží na vlastní sebe prezentaci. Komunikace, která podporuje pozitivní klima ve třídě by měla být: přátelská, nestresující, svobodná, korigovaná, vyvážená, zajímavá, nepovyššená, nemanipulující a rovná. Při splnění těchto faktorů může docházet ke zlepšení kvality výuky a lépe řešit problémové situace. (Čapek, 2010, s. 52-54).

2.6 Vztahy mezi žáky ve třídě

Vztahy mezi žáky ve třídě je největší faktor ovlivňující klima ve třídě. Při dobrých vztazích, tedy při dobrém kamarádství ve třídě to může být jeden z aspektů, proč děti ráno vstanou a těší se do školy. Samotný pedagog by měl sledovat jejich vztahy a dění ve třídě. Jeden z nejlepších způsobů, jak se dozvědět informace o třídě je sociometrie. Mezi známé patří SO-RA-D nebo B-4 a B-3 (ten budeme používat v praktické části). Důležitý aspekt, který ovlivňuje klima třídy je participace žáků. Jedná se o účast či zapojení ve třídě. Existuje tzv. Hartův model žákovské participace, kde se hovoří o osmi úrovních účasti: **Manipulativní** – žáci nerozumí pokynům, které uvedli dospělí, jsou o nich jen částečně informováni. **Dekorativní** – žáci se podílejí na aktivitách, kterým úplně nerozumí. **Formální** – žáci se vědomě podílejí na aktivitách, které jsou ve skutečnosti v režii dospělých. **Dospělými**

stanovená – žákům jsou poskytnuty potřebné informace. Dospělými stanovená – žáci jsou informováni a záležitosti jsou s nimi konzultovány. Iniciována dospělými – rozhodování sdílené s žáky. Iniciována a řízená žáky – řízená participace. Žáky iniciována, sdílená rozhodnutí s dospělými – žáky vytvořená fungující participace. (Čapek, 2010, s. 80-83). Žáci mají ve třídě potřeby neboli potřeby třídy jako skupiny, kdy se jedná o potřebu bezpečí, potřebu soudržnosti, potřebu uznání a potřebu komunikace. (Ženatová, 2018, s. 25).

2.7 Prostředí třídy

Je dokázáno, že sociální klima ve třídě ovlivňuje i prostředí třídy. Je velmi důležité, aby se žáci ve třídě cítili komfortně. Měla by být vybavena třeba obrazy, které sami žáci nakreslili, nikoliv žáci z jiné třídy. Žáci uvádí, že ve školní třídě se jim líbí právě jimi nakreslené obrazy. Příjemné prostředí můžou obnášet na stěnách i myšlenkové mapy či výukové koláže. Zároveň by měla být výzdoba příslušná danému ročnímu období. Například během Vánoc provází lepší atmosféru ozdobený vánoční stromeček, a to alespoň na chodbě. Suportivní klima se může vést ve dvou rovinách, a to vzdělávací a hodnotové. Vzdělávací interaktivnost může být např. schránka důvěry či vyvěšená společná pravidla. Interaktivnost hodnotová vede žáky k tomu, aby se starali o svou třídu, udržovali čistotu, dodržovali pořádek atd. (Čapek, 2010, s. 91-92).

Pokud tedy na závěr máme určit jednotlivé **faktory**, které ovlivňuje klima třídního prostředí, jedná se zejména o vyučovací metody, edukační aktivity, komunikaci ve třídě, prostředí třídy, počet žáků ve třídě, vzájemná úcta a respekt. Taktéž dalšími faktory můžeme uvádět vedení školy, učitel a rodič. V poslední řadě se jedná o samotné vztahy mezi žáky.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

3 DESIGN VÝZKUMU

V našem výzkumu se zaměřujeme na sociální vztahy v třídním kolektivu a zjištění klimatu probíhajícího ve třídách.

Pro každého jedince je důležité, aby patřil do nějaké sociální skupiny a rozšiřoval tak své schopnosti, vědomosti a dovednosti. Zároveň uspokojoval své potřeby jako jsou pocit sounáležitosti, být akceptován, mít od ostatních uznání a v neposlední řadě dosáhnouti seberealizace. (Řezáč, 1998, s. 159). Třída je malá sociální skupina, která je složená z jedinců, kteří mají společné cíle a řídí se skupinovými normami. (Ženatová, 2018, s. 18).

3.1 Výzkumné cíle

Hlavní výzkumný cíl

- Zjistit, jaké jsou vztahy mezi žáky v třídním prostředí.

Další výzkumné cíle

- Zjistit, jaké pocity prožívají žáci v třídním kolektivu.
- Zjistit, jak žák sám sebe vnímá v třídním kolektivu.
- Zjistit, v jak moc probíhá třenice v třídním kolektivu.
- Zjistit, jaká je kvalita třídního kolektivu.

3.2 Výzkumné otázky

Hlavní výzkumná otázka

- Jaké jsou vztahy mezi žáky v třídním prostředí?

Dílčí výzkumné otázky

- Jaké pocity prožívají žáci v třídním kolektivu?
- Jak žák sám sebe vnímá v třídním kolektivu?
- V jaké míře probíhá třenice v třídním kolektivu?
- Jaká je kvalita třídního kolektivu?

3.3 Pojetí výzkumu

Na základě výzkumných otázek, které jsou výše uvedeny, jsem pro zodpovězení zvolila kvantitativní výzkum. Tento kvantitativní výzkum je zprostředkován pomocí dotazníku typu **Naše třída** (Lašek, J.), který je vhodný pro žáky od 3. do 6. třídy a **dotazník B-3** (Braun, R.), který je vhodný pro žáky od 4. třídy až po maturanty. Kvantitativní výzkum formou dotazníku jsem si zvolila z důvodu toho, že žáci ve věku okolo 9-11 let se budou cítit komfortněji, když budou moci napsat odpovědi anonymně na papír. Zároveň budou mít na dotazník dostatek času a budou moci nad vším přemýšlet. Jde nám především o zjištění, jaké mají žáci mezi sebou postoj, zda dochází k častým sporům, konfliktům atd. V dotazníku tak zjistíme jasné a přesně definované odpovědi. Mohu tak zmapovat jejich odpovědi a vyvodit z nich závěr. Zároveň nám tento způsob přiblíží možné vyskytující se problémy ve třídním kolektivu.

V dotazníku se nachází sociometrie, která nám pomůže ke zjištění vztahů v malé sociální skupině, jelikož je sestavena ze specifických výzkumných postupů. (Chrásková, 2007, s. 202)

3.4 Výzkumný nástroj

Mým výzkumným nástrojem, který jsem si zvolila je dotazník typu **Naše třída**, autorem jsou B. J. Fraser a D. L. Fischer v roce 1986. Českou verzi vyzkoušel J. Lašek v roce 1988.

Druhým výzkumným souborem je dotazník typu **B-3**, autorem je školní psycholog PhDr. Richard Braun. Byl sestaven v roce 1977.

Vycházejí z předem sestaveného typu otázek. Dotazník se skládá z jednoduchých a srozumitelných otázek. Na začátku dotazníku budou pokyny, které jim pomůžou ke správnému vyplnění. Na dotazník dostanou 20–30 minut. Hlavním upozorněním bude, že dotazník je čistě anonymní a odpovědi budou použity pouze pro můj výzkum.

Žák by měl odpovídat sám za sebe. Není vhodné, aby si žáci mezi sebou radili. Důležité je, jak žák svou třídu vnímá, jak její klima prožívá. Nikoliv odpovědi, co mu poradili spolužáci. Dotazník typu **Naše třída** obsahuje 25 otázek a je rozdělen do pěti hledisek. Já jsem použila pouze čtyři otázky (2, 3, 12, 22), které mi pomůžou zjistit třenicí a soutěživost ve třídě.

Dotazník typu **B-3** má 6 otázek. V mém výzkumu je použitých pouze 5 otázek. Jedná se o zjištění atraktivity/neatraktivity, hierarchie třídy, sebevnímání a míru pocitů ve třídě.

Můj dotazník tedy obsahuje 9 otázek. Výsledky byly zpracovány a vyhodnoceny.

3.5 Výzkumný soubor

Mým výzkumným souborem jsou žáci základní školy ve věku devíti až jedenácti let. Jedná se o žáky ze 4.A, 4.B, 5.A, 5.B. Celkově se zúčastnilo 61 respondentů. Ve 4.A se nachází 14 žáků, kdy byla plná účast. Ve 4.B se nachází 17 žáků, kde byla taktéž plná účast. V 5.A se nachází 19, kde se na mém výzkumu podílelo 16 žáků. A v 5.B se nachází 15 žáků, kde na mém výzkumu podílelo 14 žáků. Podmínkou byla 80% účast, aby výsledky nebyly validní. Pro můj výzkum se zúčastnilo 94 % respondentů, čímž se podmínka splnila. Výzkum jsem dělala na Základní škole ve Vyškově, Letní pole, příspěvková organizace.

3.6 Metoda analýza dat

- U prvního úkolu „Mezi mé přátelé v naší třídě patří“ a druhého úkolu „Jako přítele/přítelkyni bych si nevybral“ vyhodnocujeme odpovědi pomocí sociometrie, který je grafickou formou znázorněn pomocí sociogramu.

U prvního úkolu mají za úkol napsat alespoň tři jména žáků, ke kterým chovají sympatie a na základě toho se jim připíše bod. Naopak u druhého úkolu se vypíšou alespoň tři jména, ke kterým chovají antipatie. V sociogramu jsou vyznačeny jednotlivé vazby mezi žáky. Ukazuje se tak oblíbenost či neoblíbenost v třídním kolektivu. Na základě získaných výsledků můžeme určit sociometrické hvězdy (populární děti), odmítané děti (dostávají mnoho negativních voleb) a antihvězdy (nejvyšší počet negativních voleb), šedé eminence. Právě tyto otázky slouží ke zjištění atraktivity/neatraktivity.

Vypočítáme index pozitivní skupinové expanzivity, který připadá na člena, kterého je nejvyšší počet pozitivních voleb a index negativní skupinové expanzivity, který připadá na člena, u kterého je nejvyšší počet negativních voleb. Taktéž vypočítáme index skupinové koheze (soudržnosti). (Chráška, 2007, s. 202-203)

Index sociální integrace, který slouží k posuzování zapojení členů do sociální skupiny nemůžeme vypočítat, jelikož se v žádné třídě nenachází žák, který by neprovedl a ani neobdržel žádnou pozitivní volbu a zároveň se nenachází žák, který provedl kladnou volbu, ale žádnou neobdržel.

$$E_p = \frac{P_s}{N}$$
 - index pozitivní skupinové expanzivity (P_s je počet pozitivních voleb, N je počet členů ve skupině)

$$E_n = \frac{n_s}{N}$$

- index negativní skupinové expanzivity (n_s je počet negativních voleb, N je počet členů ve skupině)

$$K = \frac{d}{\frac{N \cdot (N - 1)}{2}}$$

- index skupinové koheze (d je počet vzájemných výběrů ve skupině, N je počet členů ve skupině)

- U třetího úkolu se zaměřujeme na kvalitu třídního kolektivu. Úkol obsahuje 5 otázek, kde se odpovídá ANO/NE. Otázky byly následující:
  - a) Ve třídě je nejméně jeden žák, který je nešťastný.
  - b) Ve třídě je někdo, komu občas ostatní ubližují.
  - c) Stává se, že se do školy těším.
  - d) Většinou se najde někdo, kdo mi pomůže s problémem.
  - e) Společné problémy řešíme většinou v klidu.

Správné odpovědi by měly být: NE, NE, ANO, ANO, ANO. Pokud tomu tak je, můžeme hovořit o kvalitním kolektivu. Sečteme počet správně zvolených odpovědí u každého žáka a vytvoříme aritmetický průměr odpovědí u jednotlivých otázek a aritmetický průměr odpovědí. Následně výsledky dáváme do procent a vytvoříme tak sloupcový graf.

- U čtvrtého úkolu se zaměřujeme na pocity žáka ve třídě. Otázky jsou pokládány ve formě škálové metody.
  - 1- Naprosto souhlasím, 2- Spíše souhlasím, 3- Nevím, 4- Spíše nesouhlasím, 5- Naprosto nesouhlasím.

Otázky byly např.: Pocit bezpečí, Pocit přátelství, Pocit ohrožení, Netolerance atd.

Odpovědi byly zaznamenány do tabulky, výsledky se převedly do procent a můžeme konstatovat, jak se žáci cítí v třídním kolektivu.

- U pátého, šestého, sedmého a osmého úkolu se zaměřujeme na třenicí ve třídě. Mají možnost odpovídat ANO/NE/NEVÍM.

- ANO – 1 bod
- NE – 0 bodů
- NEVÍM- 0 bodů.

U každé otázky sečteme počet získaných bodů a zaznameníme do sloupcového grafu.

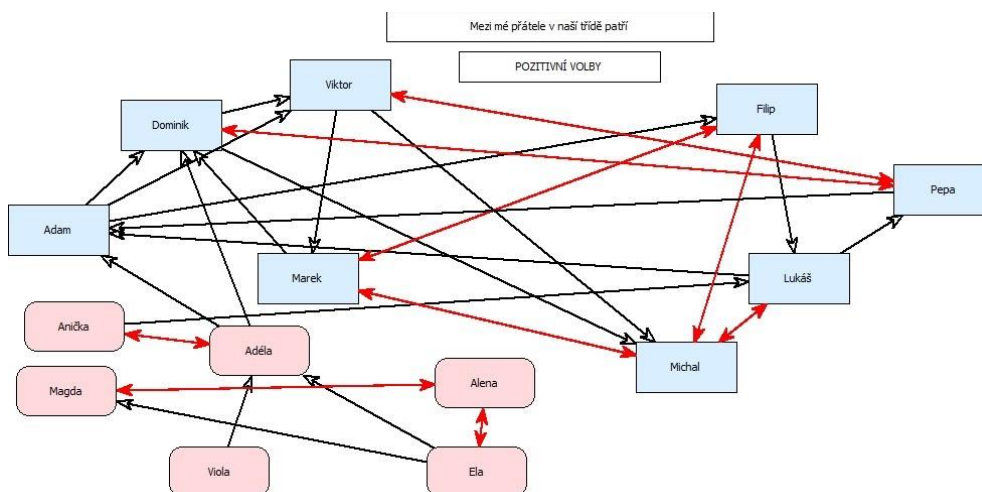
- U devátého úkolu se zaměříme na sebehodnocení žáka. Za každou odpověď dáme jeden bod. Výsledky sečteme a dáme do koláčového grafu.

3.7 Analýza dat

Jako první vyhodnotíme otázku č. 1 a otázku č. 2.

Postupovat budeme po jednotlivých třídách a zaměříme se tak na postavení žáků v třídním kolektivu v jednotlivých třídách a vztahy mezi žáky.

4.A – Mezi mé přátele v naší třídě patří (pozitivní volby):

Graf 1 – Sociogram 4.A (Pozitivní volby)

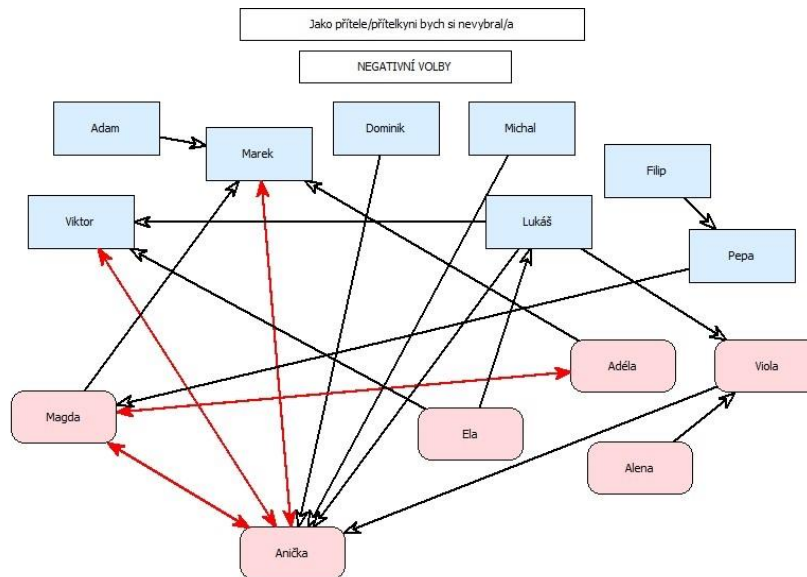
Podle počtů zvolených odpovědí můžeme konstatovat, že nejvíce pozitivních voleb je u Michala, kdy mezi své přátele si ho zvolilo 5 žáků, a to Lukáš, Filip, Viktor, Dominik a Marek. Díky nejvyššímu počtu označujeme podle sociálního začlenění Michala jako hvězdu třídy. Hned druhý nejoblíbenější žák je Dominik, který dosáhl 4 pozitivní volby, a to od Marka, Adély, Pepy a Adama. Jako šedou eminenci označujeme Lukáše, jelikož byl pozitivně hodnocen hvězdou, sám hvězdu volil, ale od ostatních má málo voleb. Naopak nejméně pozitivních voleb dosáhla Ela a Anička, které obdržely pouze jednu volbu od Adély

a Aleny. Žák, kterého si nikdo neoznačil jako svého kamaráda a chovají se tak k němu nejmenší sympatie je Viola, ačkoliv své sympatie vyjádřila k Adéle, která to ale neopětovala.

Index pozitivní skupinové expanzivity je $E_p = 2,42$

4.A – Jako přítele/přítelkyni bych si nevybral (negativní volby):

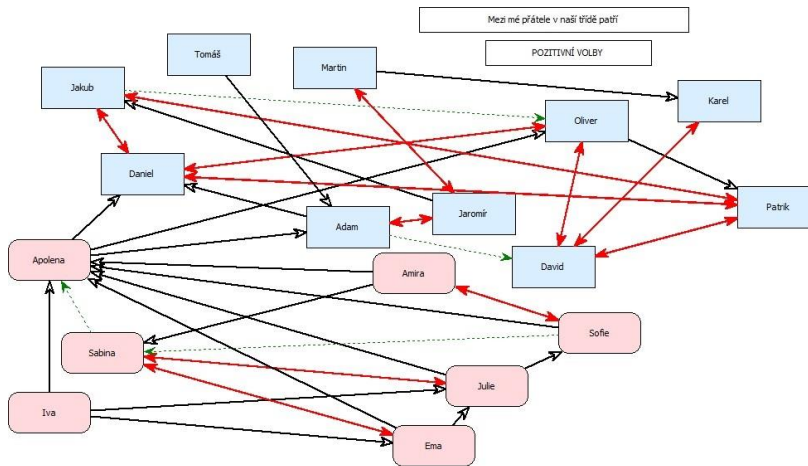
Graf 2 – Sociogram 4.A (Negativní volby)

Podle počtu zvolených odpovědí můžeme konstatovat, že nejvyšší počet negativních voleb je u Aničky, která jich dosáhla 7, a to od Violy, Lukáše, Michala, Dominika, Marka, Viktora a Magdy. Díky nejmenším sympatiím od ostatních ji můžeme označovat jako antihvězda. Hned druhý s největším počtem negativních voleb je Marek, který jich dosáhl 4, a to od Adama, Magdy, Aničky a Adély. Označujeme ho tak jako odmítaného žáka. Žáky, které nikdo nezvolil jsou Dominik, Michal, Alena, Ela, Adam, Filip. Můžeme je tak označovat za outsidersy, jelikož mnoho voleb dávají, ale žádné nedostávají.

Index negativní skupinové expanzivity je $E_n = 1,64$

Index skupinové koheze je $K = 0,14$

4.B – Mezi mé přátele v naší třídě patří (pozitivní volby):

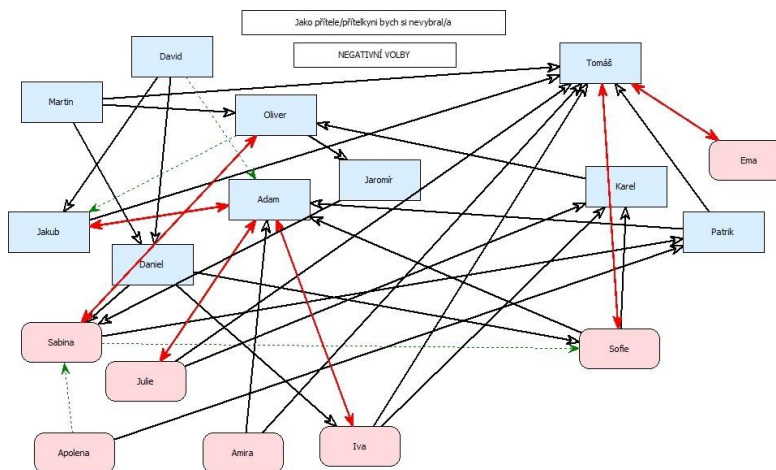

Graf 3 – Sociogram 4.B (Pozitivní volby)

Podle počtů zvolených odpovědí můžeme konstatovat, že nejvíce pozitivních voleb je u Apoleny, která jich má 5, a to od Ivy, Emy, Julie, Sofie a Amiry. Díky nejvyššímu počtu označujeme podle sociálního začlenění Apolenu jako hvězdu třídy. Hned druhý nejoblíbenější žák je Patrik, který má 4 pozitivní volby, a to od Davida, Daniela, Jakuba a Olivera. Jako šedé eminence nemůžeme označit nikoho, jelikož s hvězdou nejsou propojené žádné vzájemné vazby. Nejnižší počet pozitivních voleb má Martin a Amira, kdy oba mají po jednom bodu, a to od Sofie a Jaromíra. Žák, kterého si nikdo neoznačil jako svého kamaráda a chovají se tak k němu nejmenší sympatie je Tomáš a Iva.

Index pozitivní skupinové expanzivity je $E_p = 2,29$

4.B – Jako přítele/přítelkyni bych si nevybral (negativní volby):

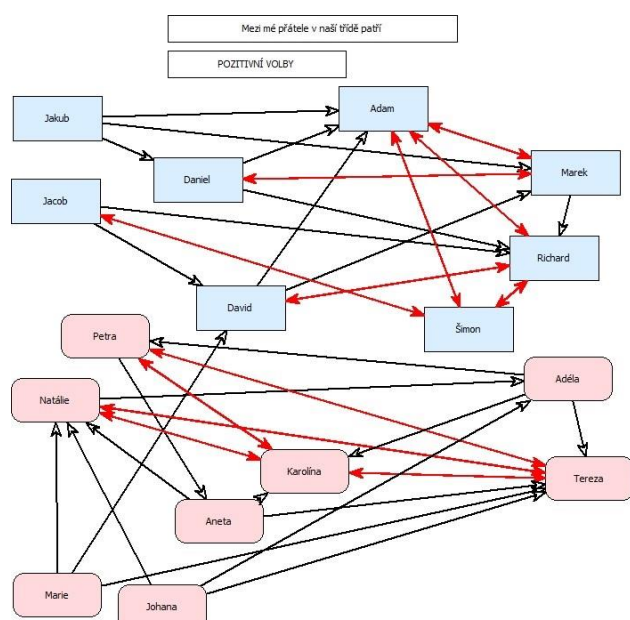
Graf 4 – Sociogram 4.B (Negativní volby)

Podle počtu zvolených odpovědí můžeme konstatovat, že nejvyšší počet negativních voleb je u Tomáše, který jich získal 8, a to od Emy, Patrika, Sofie, Ivy, Amiry, Julie, Jakuba a Martina. Díky nejmenším sympatiím od ostatních ho můžeme označovat jako antihvězda. Hned druhý s největším počtem negativních voleb je Adam, který jich získal 6, a to od Patrika, Sofie, Ivy, Amiry, Julie a Jakuba. Označujeme ho tak jako odmítaného žáka. Žáky, které nikdo nezvolil jsou Martin, David, Amira a Apolena. Můžeme je tak označovat za outsidersy, jelikož mnoho voleb dávají, ale žádné nedostávají.

Index negativní skupinové expanzivity je $E_n = 2,05$

Index skupinové koheze je $K = 0,12$

5.A – Mezi mé přátele v naší třídě patří (pozitivní volby):

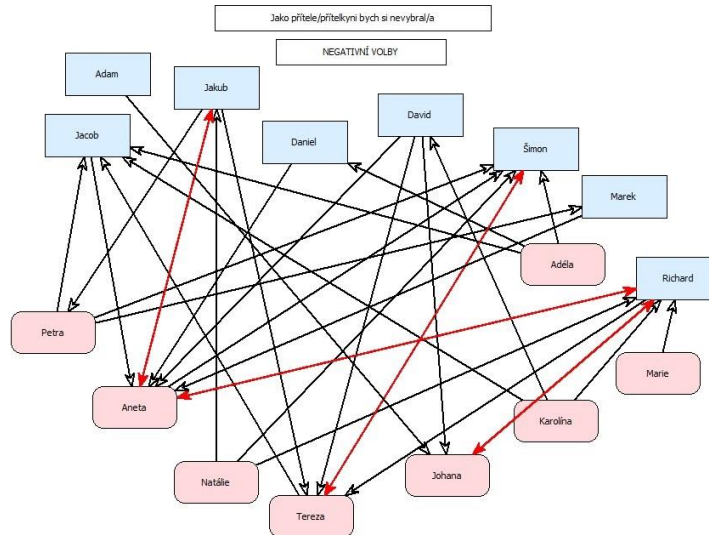
Graf 5 – Sociogram 5.A (Pozitivní volby)

Podle počtů zvolených odpovědí můžeme konstatovat, že nejvíce pozitivních voleb je u Richarda, Adama a Terezy, kdy všichni získali 6 hlasů. Richard dostal hlasy od Šimona, Davida, Jacoba, Daniela, Adama a Marka. Adam dostal hlasy od Jakuba, Daniela, Davida, Šimona, Richarda a Marka. Jako poslední je Tereza, která získala body od Johany, Marie, Anety, Karolína, Natálie a Petry. Všechny tři můžeme označit za hvězdy. Druhý nejvyšší počet voleb získala Natálie, která jich získala 5, a to od Marie, Johany, Karolína, Anety a Terezy. Jako šedé eminence můžeme označit Karolínu, Natálii, Petru, Šimona, Richarda, Marka a Davida, jelikož volili hvězdy, taktéž hvězdy volili je. Nejnižší počet pozitivních voleb má Jacob a Aneta, kdy oba mají po jednom hlase. Žáky, které nikdo nevolil jsou Marie, Johana, Jakub. Můžeme je tak označovat za outsidersy, jelikož mnoho voleb dávají, ale žádné

nedostávají. U této třídy si můžeme všimnout, že je značně rozdělená do dvou skupin, a to do holek a kluků., jelikož si navzájem nedali žádné pozitivní volby.

Index pozitivní skupinové expanzivity je $E_p = 3$

5.A– Jako přítele/přítelkyni bych si nevybral (negativní volby):

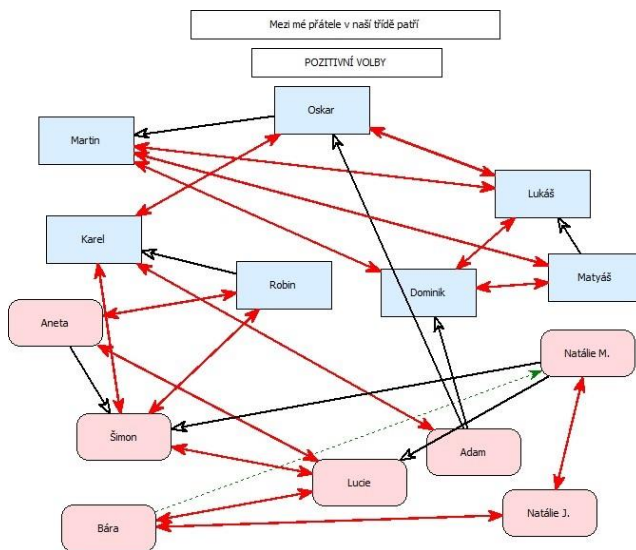
Graf 6 – Sociogram 5.A (Negativní volby)

Podle počtu zvolených odpovědí můžeme konstatovat, že nejvyšší počet negativních voleb je u Anety, která jich dosáhla 6, a to od Jacoba, Jakuba, Daniela, Davida, Marka a Richarda. Můžeme jí tak označit za anihvězdu. Hned druhý nejvyšší počet voleb má Richard a Šimon, kteří jich dosáhli 5, a to od Marie, Karolíny, Johany, Natálie, Anety, Adély, Terezy a Petry. Můžeme je tak označit za odmítané žáky. Žáky, které nikdo nevolil jsou Natálie, Adam, Marie, Adéla.

Index negativní skupinové expanzivity je $E_n = 2,06$

Index skupinové koheze je $K = 0,13$

5.B – Mezi mé přátele v naší třídě patří (pozitivní volby):

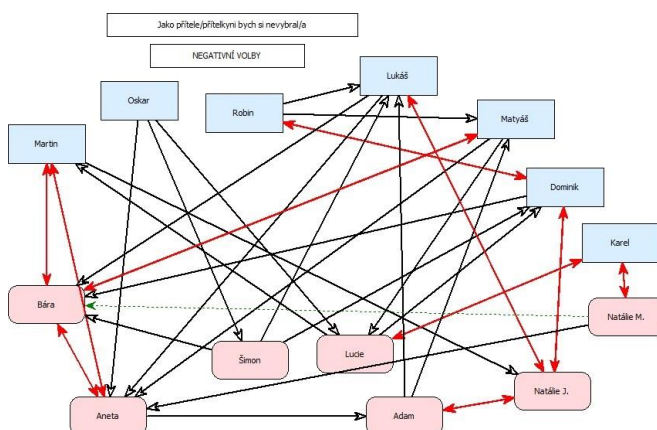

Graf 7 – Sociogram 5.B (Pozitivní volby)

Podle počtů zvolených odpovědí můžeme konstatovat, že nejvíce pozitivních voleb je u Šimona, který jich získal 5, a to od Lucie, Natálie M., Robína, Karla a Anety. Můžeme ho tak označovat za hvězdu. Je nutné podotknout, že ho volili i dívky, to je rozdíl oproti předešlým třídám. Druhý nejvyšší počet získal Martin a Karel, kteří získali 4 hlasy, a to od Oskara, Lukáše, Matyáše, Dominika, Robína, Adama a Šimona. Jako šedé eminence můžeme označovat Lukáše, Matyáše a Dominika, jelikož volili hvězdu a hvězda je taktéž volila. Nejnižší počet voleb získali Natálie M. a Adam, kdy oba získali po jednom hlasu, a to od Natálie J. a Karla. Nenachází se zde žádný žák, kterého by nikdo nevolil, proto nikoho nemůžeme označit za outsidersa, jako tomu je v předešlých třídách.

Index pozitivní skupinové expanzivity je $E_p = 2,71$

5.B– Jako přítele/přítelkyni bych si nevybral (negativní volby):

Graf 8 – Sociogram 5.B (Negativní volby)

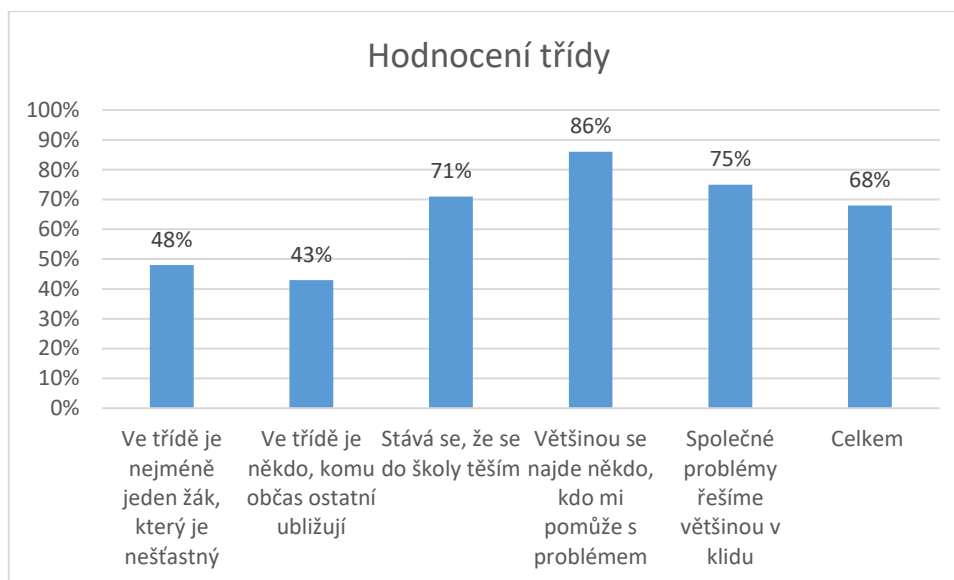
Podle počtu zvolených odpovědí můžeme konstatovat, že nejvyšší počet negativních voleb je u Anety a Báry, kdy obě získaly 6 hlasů. A to od Adama, Natálie M., Matyáše, Lukáše, Oskara, Martina, Dominika a Šimona. Můžeme je tak označit za antihvězdy. Jako další nejvyšší počet získaných negativních voleb má Dominik, Lukáš a Natálie. Můžeme je tak označovat za odmítané žáky. Žáka, kterého nikdo nevolil je Oskar.

Index negativní skupinové expanzivity je $E_n = 2,64$

Index skupinové koheze je $K = 0,35$

Jako další budeme vyhodnocovat otázku č. 3.

Zaměříme se na kvalitu třídního kolektivu a zjistíme tak i vztahy mezi žáky.

Graf 9 – Hodnocení třídy

Žáci si navzájem pomáhají, když se jednomu z nich naskytne nějaký problém. Tuto skutečnost zvolilo 86 %, což je velmi vysoké skóre. Společné problémy řeší v klidu a také můžeme potvrdit, že většina, tedy 71 % žáků se do školy těší. To můžeme považovat za velmi dobré skóre, jelikož je to více než polovina. Ovšem je nutné konstatovat i fakt, že se ve třídě nachází někdo, komu občas ostatní ubližují. Tato skutečnost je negativní, jelikož to potvrdilo 43 % žáků. A také se ve třídě nachází nejméně jeden žák, který je nešťastný, to potvrdilo 48 % žáků. Celková kvalita třídy je spíše nadprůměrná, jelikož 68 % žáků odpovědělo na otázky správně. Otázkou zůstává, proč je ve třídě nejméně jeden žák nešťastný a zda mu žáci pomáhají, když tuto skutečnost vidí.

Jako další budeme vyhodnocovat otázku č. 4.

Zjistíme tak, jaké pocity prožívají žáci v třídním kolektivu.

	NAPROSTO SOUHLASÍM	SPIŠE SOUHLASÍM	NEVÍM	SPIŠE NESOUHLASÍM	NAPROSTO NESOUHLASÍM
Pocit bezpečí	23	21	11	1	3
	37,70%	34,42%	18%	1,63%	4,90%
Pocit přátelství	27	23	4	2	3
	44,26%	37,70%	6,55%	3,27%	4,91%
Pocit důvěry	19	18	14	5	3
	31,14%	29,50%	22,95%	8,19%	4,91%
Pocit nedůvěry	8	7	21	12	11
	13,11%	11,47%	34,42%	19,67%	18,03%
Pocit ohrožení	19	4	10	10	16
	31,14%	6,55%	16,39%	16,39%	26,22%
Pocit nepřátelství	9	6	14	14	16
	14,75%	9,83%	22,95%	22,95%	26,22%
Atmosféra spolupráce	30	14	11	2	2
	49,18%	22,95%	18,03%	3,27%	3,27%
Atmosféra lhostejnosti	10	7	15	11	16
	16,39%	11,47%	24,59%	18,03%	26,22%
Tolerance	22	15	13	7	2
	36,06%	24,59%	21,31%	11,47%	3,27%
Netolerance	7	5	17	15	15
	11,47%	8,19%	27,86%	24,59%	24,59%

Tabulka 1 – Pocity ve třídě

Po vyhodnocení jednotlivých položek a k nim vypočítaných procent můžeme vyhodnotit, jaké pocity prožívají žáci v třídním kolektivu. „Správné“ odpovědi budou, pokud u pozitivních položek (pocit přátelství atd.) bude nejvíce procent u NAPROSTO SOUHLASÍM, naopak u negativních položek (pocit ohrožení atd.) chceme nejvíce procent u NAPROSTO NESOUHLASÍM.

- Pocit bezpečí – 23 žáků hlasovalo pro **naprosto souhlasím**, 37,70%
- Pocit přátelství – 27 žáků hlasovalo pro **naprosto souhlasím**, 44,26%
- Pocit důvěry – 19 žáků hlasovalo pro **naprosto souhlasím**, 31,14%
- Atmosféra spolupráce – 30 žáků hlasovalo **pro naprosto souhlasím**, 49,18%
- Tolerance – 22 žáků hlasovalo pro **naprosto souhlasím**, 36,06%

Všechny hlasy, které se zaměřovaly na pozitivní volby směřovaly k odpovědi naprosto souhlasím.

- Pocit nedůvěry – 21 žáků hlasovalo pro **nevím**, 34,42%
- Pocit ohrožení – 19 žáků hlasovalo pro **naprosto souhlasím**, 31,14%
- Pocit nepřátelství – 16 žáků hlasovalo pro **naprosto nesouhlasím**, 26,22%
- Atmosféra lhostejnosti – 16 žáků hlasovalo pro **naprosto nesouhlasím**, 26,22%
- Netolerance – 17 žáků hlasovalo pro **nevím**, 27,86%

U negativních položek vidíme různorodější odpovědi. Nejvíce překvapující je odpověď u pocitu ohrožení, kde vysoké procento žáků hlasovalo pro naprosto souhlasím. U zbytku odpovědí hodnotili nevím nebo naprosto nesouhlasím.

Velmi důležitá položka byla, zda se cítí v bezpečí. Necelých 40 % odpovědělo, že se tak cítí. To je pro sociální vztahy v třídním kolektivu velmi vyhovující odpověď. Nejvíce voleb je u atmosféry spolupráce, kde tuto odpověď zvolilo 49,18 % žáků, téměř polovina respondentů. Avšak hodně odpovědí bylo i negativních. Můžeme tak konstatovat, že ve třídě jsou pozitivní pocity, a tak i dobré vztahy mezi žáky, ovšem nejspíše vzniká nějaký rysující se problém. Podle zvolených odpovědí se zřejmě jedná o problém zaměřující se na důvěru.

Jako další budeme vyhodnocovat otázku č. 5, 6, 7, 8.

V naší třídě se děti mezi sebou pořád perou.

ANO – 23 žáků, 38%

NE – 38 žáků, 62%

Mnoho dětí z naší třídy dělá svým spolužákům naschvály.

ANO- 21 žáků, 34,4%

NE- 40 žáků, 65,6%

Děti z naší třídy se mezi sebou pořád hádají.

ANO- 20 žáků, 32,7%

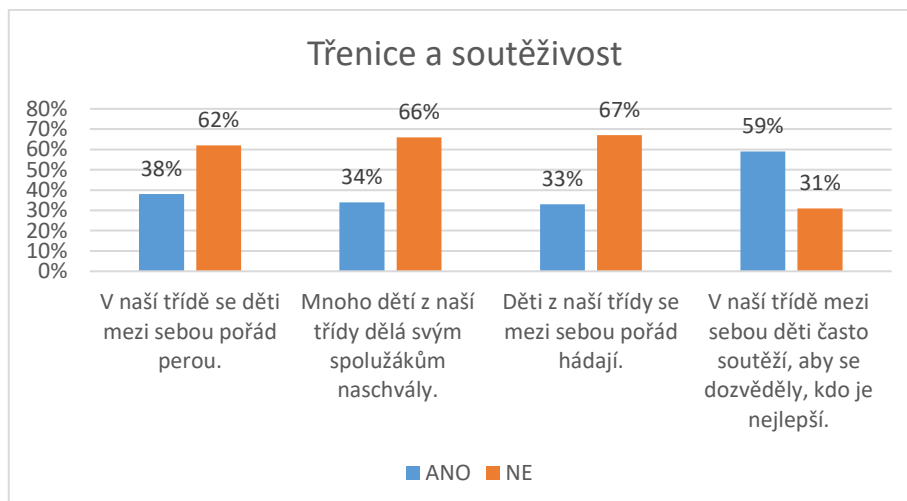
NE- 41 žáků, 67,3%

V naší třídě mezi sebou děti často soutěží, aby se dozvěděly, kdo je nejlepší.

ANO- 36 žáků, 59%

NE- 25 žáků, 41%

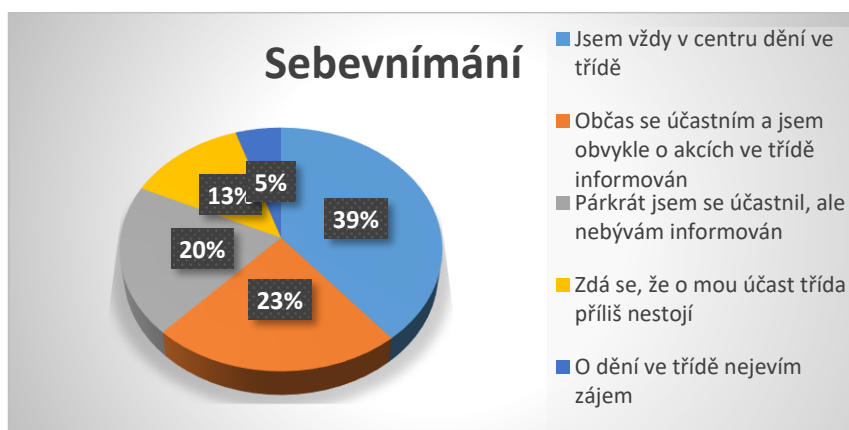
Graf 10 – Třenice a soutěživost

První tři otázky soustředující se na třenice ve třídě podle výsledků vypovídá o tom, že k ní spíše nedochází, než dochází. K takovému výsledku jsme došli díky tomu, že „správná“ odpověď byla NE, která má u všech otázek vyšší procento hlasů než u odpovědi ANO. Dohromady tak 65 % žáků hlasovalo, že třenice ve třídě není. Můžeme si všimnout, že otázky kladené na třenice ve třídě jsou velmi vyrovnané.

Naopak u otázky soustředující se na soutěživost ve třídě můžeme potvrdit, že soutěživost často probíhá. To potvrdilo 59 % žáků, což je více než polovina. Největší rozdíl u odpovědí je u otázky „Mnoho dětí z naší třídy dělá svým spolužákům naschvály“ a „Děti z naší třídy se mezi sebou pořád hádají“.

Jako další budeme vyhodnocovat otázku č. 9

Tato otázka se zaměřuje na sebevímání a sebehodnocení žáka v třídním kolektivu.

Graf 11 - Sebevímání

Podle výsledků vyznačených na grafu můžeme konstatovat, že většina žáků se cítí být všimán v třídním kolektivu, jelikož se označil jako žák v centru dění ve třídě. Ve třídě se takhle vnímá 24 žáků, tedy 39 %, což můžeme označit jako velmi kladné sebevnímání se v kolektivu. Další nejvíce volená možnost byla, že žák je ve třídě aktivní a taktéž je informován o akcích. Tuto volbu si zvolilo 14 žáků, tedy 23 %. Hned třetí nejčastěji volená možnost je, že žák se akcí účastní, ale informován o nich není. Tuto možnost zvolilo 12 žáků, tedy 20 %. Nynější otázka je spíše negativně zaměřená, jelikož tuto volbu žák dal tehdy, kdy se cítil, že třída o jeho účast nestojí. Tohle vnímá 8 žáků, tedy 13 %. Otázkou je, zda jsou jeho pocity správné či ne. Poslední a nejméně volená možnost je, že žák o dění ve třídě nejeví zájem. Tento postoj ke třídě mají 3 žáci, tedy 5 %. Otázkou zde taktéž zůstává, proč zastávají tento postoj.

4 INTERPRETACE DAT

Hlavní cíl bylo zjistit, jaké jsou vztahy mezi žáky v jednotlivých třídách.

Tento cíl jsme mohli vyhodnotit pomocí otázek č. 1, 2 z dotazníku. Zde jsem vyhodnocovala třídy zvlášť.

Ve 4.A můžeme uvést jako hvězdu třídy Michala, jelikož dostal nejvíce voleb (5) u otázky, koho by si vybrali za své přátele. Jako šedou eminenci označujeme Lukáše, jelikož byl pozitivně hodnocen hvězdou, sám hvězdu volil, ale od ostatních má málo voleb. Naopak otázky, koho by si nevybrali mezi své přátele, byla nejčastěji volená Anička (7 voleb), díky čemu ji můžeme označovat jako antihvězdu. Žáky, které nikdo nezvolil jsou Dominik, Michal, Alena, Ela, Adam, Filip. Můžeme je tak označovat za outsidersy, jelikož mnoho voleb dávají, ale žádné nedostávají. Hned druhý s největším počtem negativních voleb je Marek. Označujeme ho tak jako odmítaného žáka.

- Index pozitivní skupinové expanzivity je $E_p = 2,42$
- Index negativní skupinové expanzivity je $E_n = 1,64$
- Index skupinové koheze je $K = 0,14$

Ve 4.B můžeme uvést jako hvězdu třídy Apolenu, jelikož dostala nejvíce voleb (5) u otázky, koho by si vybrali za své přátele. Jako šedé eminence nemůžeme označit nikoho, jelikož s hvězdou nejsou propojené žádné vzájemné vazby. Naopak otázky, koho by si nevybrali mezi své přátele, byla nejčastěji volen Tomáš (8 voleb), díky tomu ho můžeme označovat jako antihvězdu. Žáky, které nikdo nezvolil jsou Martin, David, Amira a Apolena. Můžeme je tak označovat za outsidersy, jelikož mnoho voleb dávají, ale žádné nedostávají. Hned druhý s největším počtem negativních voleb je Adam, který jich získal 6. Označujeme ho tak jako odmítaného žáka.

- Index pozitivní skupinové expanzivity je $E_p = 2,29$
- Index negativní skupinové expanzivity je $E_n = 2,05$
- Index skupinové koheze je $K = 0,12$

V 5.A můžeme uvést jako hvězdy třídy Richarda, Adama a Terezu, kdy všichni získali 6 hlasů u otázky, koho by si vybrali za své přátele. Jako šedé eminence můžeme označit

Karolínu, Natálii, Petru, Šimona, Richarda, Marka a Davida, jelikož volili hvězdy, taktéž hvězdy volili je. Žáky, které nikdo nevolil jsou Marie, Johana, Jakub. Můžeme je tak označovat za outsidersy, jelikož mnoho voleb dávají, ale žádné nedostávají. U této třídy je značné, že je rozdělená do dvou skupin, a to do holek a kluků., jelikož si navzájem nedali žádné pozitivní volby. Naopak otázky, koho by si nevybrali mezi své přátele, byla nejčastěji volena Aneta (6 voleb), díky tomu ji můžeme označovat jako antihvězdu. Hned druhý nejvyšší počet voleb má Richard a Šimon, kteří jich dosáhli 5. Můžeme je tak označit za odmítané žáky.

- Index pozitivní skupinové expanzivity je $E_p = 3$
- Index negativní skupinové expanzivity je $E_n = 2,06$
- Index skupinové koheze je $K = 0,13$

V 5.B můžeme uvést jako hvězdu třídy Šimona, jelikož dostala nejvíce voleb (5) u otázky, koho by si vybrali za své přátele. Jako šedé eminence můžeme označovat Lukáše, Matyáše a Dominika, jelikož volili hvězdu a hvězda je taktéž volila. Nenachází se zde žádný žák, kterého by nikdo nevolil, proto nikoho nemůžeme označit za outsidera. Naopak otázky, koho by si nevybrali mezi své přátele, byla nejčastěji volena Aneta a Bára, kdy obě získaly 6 hlasů, díky tomu je můžeme označovat jako antihvězdu. Jako další nejvyšší počet získaných negativních voleb má Dominik, Lukáš a Natálie. Můžeme je tak označovat za odmítané žáky.

- Index pozitivní skupinové expanzivity je $E_p = 2,71$
- Index negativní skupinové expanzivity je $E_n = 2,64$
- Index skupinové koheze je $K = 0,35$

Prvním z dílčích cílů bylo zjistit, jaké pocity prožívají žáci v třídním kolektivu. Tento cíl jsme mohli vyhodnotit pomocí otázky č. 4 z dotazníku. Kvalitu třídního kolektivu můžeme vyčíst i z jednotlivých odpovědí týkající se pocitů žáka v třídním prostředí. Můžeme ji znovu potvrdit, jelikož u pozitivních voleb dali všichni „naprosto souhlasím“, mají tedy pocit přátelství (44 %), probíhá tolerance (36 %), a jen v malé míře probíhá atmosféra lhostejnosti, naopak většina pociťuje atmosféru spolupráce (49 %). Nejméně procent získal pocit důvěry (31 %), avšak i zde byla odpověď „naprosto souhlasím“. Nejvíce

rozporuplná otázka je, zda se cítí v bezpečí (38 %) či ohrožení (31 %), jelikož zde byly odpovědi téměř vyrovnané a na obě byla odpověď „naprosto souhlasím“.

Druhým dílčím cílem bylo zjistit, jak žák sám sebe vnímá v třídním kolektivu. Tento cíl jsme mohli vyhodnotit pomocí otázky č. 9 z dotazníku. Nejvíce žáků zvolilo odpověď, že se cítí být v centru dění ve třídě (39 %). U těch, kteří se tak označili můžeme předpokládat, že právě oni mají pocit bezpečí, přátelství a důvěry (předešlý výzkumný cíl). Další nejčastěji volená odpověď byla, že jsou o akcích informováni a zároveň se jich účastní (23 %). Několik žáků (20 %) se taktéž akcí účastní, avšak nejsou o nich informováni. Nejméně volených odpovědí bylo u položek, že o dění ve třídě nejeví zájem (5 %) nebo se jim zdá, že o jejich účast nikdo nestojí (13 %).

Třetím dílčím cílem bylo zjistit, v jaké míře probíhá třenice v třídním kolektivu. Tento cíl jsme mohli vyhodnotit pomocí otázek č. 5,6,7,8 z dotazníku. Podle výsledků můžeme konstatovat, že k třenici ve třídě spíše nedochází, než dochází. Několik žáků (65 %) se přiklání ke skutečnosti, že k třenici ve třídě nedochází. To potvrzují i odpovědi, kdy 62 % žáků odpovědělo, že žáci se ve třídě neperou, 66 % žáků odpovědělo, že si nedělají navzájem naschvály a 67 % žáků odpovědělo, že se mezi sebou nehádají. Ovšem co se týká soutěživosti, tak 59 % žáků odpovědělo, že mezi sebou často soutěží, aby se dozvěděly, kdo je nejlepší.

Čtvrtým dílčím cílem bylo zjistit, jaká je kvalita třídního kolektivu. Tento cíl jsme mohli vyhodnotit pomocí otázky č. 3 z dotazníku. Podle výsledků výzkumu můžeme konstatovat, že kvalita třídního kolektivu na Základní škole ve Vyškově je v jednotlivých třídách je vysoká, jelikož 68 % žáků odpovědělo na otázku „správně“. Na téměř nejdůležitější otázku zaměřující se na spolupráci v třídním kolektivu odpovědělo 86 % žáků, že si navzájem pomáhají při výskytu nějaké problému a řeší je v klidu. Ovšem nelze pominout i skutečnost, že ve třídě je nejméně jeden žák, který je nešťastný, kdy tuto odpověď zvolilo 48 % žáků. A taktéž se nachází žák, kterému ostatní občas ubližují. Tuto odpověď zvolilo 43 % žáků. Otázkou zůstává, zda i těmto žákům ostatní žáci pomáhají, když vnímají skutečnost, že se někteří z nich vyskytují v takové situaci. Do školy se těší 71 % žáků. Je nutno brát v potaz, že odpovědi jsou sečteny ze všech tříd dohromady.

ZÁVĚR

Bakalářská práce se věnovala sociálním vztahům v třídním kolektivu. Hlavním cílem práce bylo zjistit, jaké jsou vztahy mezi žáky v jednotlivých třídách. Dalšími cíli bylo zjistit, zda probíhá třenice ve třídě, jak žák sám sebe vnímá v třídním kolektivu, jaké pocity prožívají žáci v třídním kolektivu a jaká je kvalita třídního kolektivu.

V teoretické části jsme se prve zabývali významem sociálních skupin, tříděním malých skupin, skupinovým potřebám, sociálním a skupinovým rolím a v poslední řadě sociální skupině spojenou s šikanou. V druhé části jsme se zabývali klimatem třídy z pohledu učitele, žák a rodičů. Nadále komunikaci, vztahům mezi žáky ve třídě a prostředím třídy.

V praktické části jsme se zabývali kvantitativním výzkumem, který byl realizován pomocí dotazníků B-3 a Naše třída. Dotazník je ve tištěné formě a obsahuje otevřené a uzavřené otázky, škálové otázky a sociometrii. Dotazník vyplnilo 61 respondentů. Výsledky z dotazníku jsme analyzovali a následně interpretovali. Díky jednotlivým datům jsme mohli odpovědět na jednotlivé výzkumné otázky.

Tímto tématem jsem se zabývala z toho důvodu, že sociální vztahy hrají velkou roli v našem každodenním životě po celý život. Do různých skupin se zařazujeme již v mateřské škole, ale taktéž na základní škole, proto to byla moje cílová skupina. Pokud již v adolescenci zažíváme negativní zkušenosti se socializací (např. šikana), může nás to ovlivnit na celý život. Proto je důležité zkoumat vztahy. Pokud dojde ke zjištění, že kvalita třídního kolektivu je nízká, může dojít ke změnám jako jsou: zvýšit úroveň vyučování a zlepšit metody/formy řízení ve škole.

Stanoveného cíle jsem dosáhla, jelikož jsem zjistila, jaká je kvalita v třídním kolektivu, která ovlivňuje vztahy v třídním prostředí. Výsledky dopadly pozitivně, jelikož kvalita v jednotlivých třídách je vysoká, pocity žáka jsou z větší části pozitivní a taktéž sebevnímání, třenice neprobíhá.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- ČAPEK, Robert, 2010. Třídní klima a školní klima. Vyd. 1. Praha: Grada. ISBN: 978-80-247-2742-4.
- HAYES, Nicky, 2003. Aplikovaná psychologie. Vyd.1. Praha: Portál, ISBN: 80-7178-807-4.
- HELUS, Zdeněk, 2015. Sociální psychologie pro pedagogy. Vyd. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Grada. ISBN: 978-80-247-4674-6.
- CHRÁSKA, Miroslav, 2016. Metody pedagogického výzkumu, základy kvantitativního výzkumu. Vyd. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada. ISBN:978-80-247-5326-3
- JANOŠOVÁ, Pavlína, Lenka KOLLEROVÁ, Kateřina ZÁBRODSKÁ, Jiří KRESSA a Mária DĚDOVÁ, 2016. Psychologie školní šikany. Praha: Grada. ISBN: 978-80-247-2992-3.
- MATOUŠEK, Oldřich, 2008. Metody a řízení sociální práce. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN: 978-80-7367-502-8.
- NAKONEČNÝ, Milan, 2009. Sociální psychologie. Vyd. 2., přepracované a doplněné vydání. Praha: Academia. ISBN: 978-80-200-1679-9.
- NOVOTNÁ, Eliška, 2010. Sociologie sociálních skupin. Praha: Grada. ISBN: 978-80-247-2957-2.
- PETLÁK, Erich, 2006. Klíma školy a klíma triedy. Vyd. 1. Bratislava: IRIS, ISBN: 80-89018-97-1.
- ŘEZÁČ, Jaroslav, 1998. Sociální psychologie. Vyd. 1. Brno: PAIDO. ISBN: 80-85931-48-6.
- VÝROST, Jozef, Ivan SLAMĚNÍK, Eva SOLLÁROVÁ, 2019. Sociální psychologie – teorie, metody, aplikace. Vyd. 1. Praha: Grada. ISBN: 978-80-247-5775-9.
- ŽENATOVÁ, Zdenka, 2018. Vztahy a nástrahy ve školní třídě. Vyd. 1. Praha: RAABE. ISBN: 978-80-7496-391-9.

SEZNAM ONLINE ZDROJŮ

DOTAZNÍK B-3, [online], ©2022. Dostupné z: <https://docplayer.cz/5147656-Dotazniky-b-3-a-b-4-predstaveni-metody-a-vyhodnocovani.html>

DOTAZNÍK NAŠE TŘÍDA, [online], ©2001. Dostupné z:

https://zapojmevsechny.cz/user_files/nadan%C3%AD%20%C5%BE%C3%A1ci/nase_trida/nase_trida.pdf

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

apod. A podobně

atd. A tak dále

např. Například

s. Strana

tzv. Takzvaný

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 – Sociogram 4.A (Pozitivní volby).....	32
Graf 2 – Sociogram 4.A (Negativní volby)	33
Graf 3 – Sociogram 4.B (Pozitivní volby).....	34
Graf 4 – Sociogram 4.B (Negativní volby).....	34
Graf 5 – Sociogram 5.A (Pozitivní volby).....	35
Graf 6 – Sociogram 5.A (Negativní volby)	36
Graf 7 – Sociogram 5.B (Pozitivní volby).....	37
Graf 8 – Sociogram 5.B (Negativní volby).....	37
Graf 9 – Hodnocení třídy	38
Graf 10 – Třenice a soutěživost	41
Graf 11 - Sebevnímání.....	41

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 – Pocity ve třídě	39
-----------------------------------	----

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Dobrý den,

jmenuji se Adéla Grycová a jsem studentkou 3. ročníku bakalářského studijního oboru Sociální pedagogika na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně. Chtěla bych Vás požádat o spolupráci při vyplnění dotazníku, který je podkladem k mé bakalářské práci na téma Sociální vztahy v třídním kolektivu. Dotazník je anonymní a poskytnuté údaje budou sloužit pouze pro účely mé bakalářské práce. Neexistují dobré a špatné odpovědi, každá odpověď je správná a cenná.

Předem děkuji za Váš čas.

1. Mezi mé přátele v naší třídě patří:

- a) .....
- b) .....
- c) .....

2. Jako přítele/přítelkyni bych si nevybral:

- a) .....
- b) .....
- c) .....

3. Odpověz ANO/NE

- a) Ve třídě je nejméně jeden žák, který je nešťastný **ANO/NE**
- b) Ve třídě je někdo, komu občas ostatní ubližují **ANO/NE**
- c) Stává se, že se do školy těším **ANO/NE**
- d) Většinou se najde někdo, kdo mi pomůže s problémem **ANO/NE**
- e) Společné problémy řešíme většinou v klidu **ANO/NE**

4. Zakroužkuj v každém řádku číslici, která nejlépe vyjadřuje míru tvých pocitů ve třídě:

1- Naprosto souhlasím, 2- Spíše souhlasím, 3- Nevím, 4- Spíše nesouhlasím,
5- Naprosto nesouhlasím

- a) Pocit bezpečí **1 2 3 4 5**
- b) Pocit přátelství **1 2 3 4 5**
- c) Pocit důvěry **1 2 3 4 5**

- d) Pocit nedůvěry **1 2 3 4 5**
- e) Pocit ohrožení **1 2 3 4 5**
- f) Pocit nepřátelství **1 2 3 4 5**
- g) Atmosféra spolupráce **1 2 3 4 5**
- h) Atmosféra lhostejnosti **1 2 3 4 5**
- i) Tolerance **1 2 3 4 5**
- j) Netolerance **1 2 3 4 5**

- 5. V naší třídě se děti mezi sebou pořád perou.
  - a. Ano
  - b. Ne
  - c. Nevím
- 6. Mnoho dětí z naší třídy dělá svým spolužákům naschvály.
  - a. Ano
  - b. Ne
  - c. Nevím
- 7. V naší třídě mezi sebou děti často soutěží, aby se dozvěděly, kdo je nejlepší.
  - a. Ano
  - b. Ne
  - c. Nevím
- 8. Děti z naší třídy se mezi sebou pořád hádají
  - a. Ano
  - b. Ne
  - c. Nevím
- 9. Sám sebe hodnotím jako
  - a) Jsem vždy v centru dění ve třídě
  - b) Občas se účastním a jsem obvykle o akcích ve třídě informován
  - c) Párkrát jsem se účastnil, ale nebývám informován
  - d) Zdá se, že o mou účast třída příliš nestojí
  - e) O dění ve třídě nejevím zájem